

Četvrtak, 24. jul 2003.
Svedok Odri Bading (Audrey Budding)
Svedok Stanko Erstić
Otvorena sednica
Optuženi je pristupio Sudu
Početak u 9.05 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA MEJ: Očigledno nismo uspeli da dobijemo doktorsku disertaciju, tako da moramo da nastavimo bez nje, što bolje možemo.

TUŽILAC NAJS: Juče smo primili obaveštenje da su saradnici optuženog u mogućnosti da je nabave. Čini mi se da su oni, iz nekog razloga, zapali u poteškoće, tako da nisu mogli da je dobiju i ja tu ne mogu da pomognem. Verovatno da postoji neki vebsajt sa koga to možemo da skinemo. Naši napori su usmereni ka tome.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Moji saradnici će to pribaviti u toku dana, gospodine Mej (May), jer ja bih želeo da disertacija isto tako uđe kao dokazni predmet, u ispitivanju ovog svedoka. To je, nesumnjivo, važan dokument. Gospođo Bading (Audrey Budding), vi u traženju istorijskih korena srpskog nacionalizma XX veka osavremenjujete prošlost. Na primer, okrivljujete srpske nacionaliste što su od Garašaninovog "Načertanija" do Drugog svetskog rata ubrajali Crnogorce, Makedonce i Muslimane u Srbe ili osuđujete Vuka Karadžića što je sve Južne Slovence, koji govore štokavskim dijalektom smatrao Srbima, je li tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: U svom izveštaju ja svakako spominjem i Vuka Karadžića i Garašaninovo "Načertanije", ali sam se trudila da ih smestim u kontekst njihovog vremena. Na primer, posmatrajući knjigu Vuka Karadžića "Srbi svi i svuda", ja sam naglasila da se njegov pristup može

razumeti kao lingvistički pristup nacionalnom pitanju i to, opet, u skladu sa kontekstom tog vremena, ali je taj stav bio vrlo neodrživ zato što je on Srbima smatrao i one koji sebe nisu smatrali Srbima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. To znači da moj utisak da vi u traženju korena srpskog nacionalizma XX veka osavremenjujete prošlost, nije ispravan, je li tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne. Ni ja to tako ne bih rekla. Svakako mislim da se koreni svakog nacionalizma u XX veku mogu naći u prošlosti. Za najveći broj nacionalizama koreni su u XIX veku zato što je to bio vek nacionalnog buđenja, vek nacionalnog romantizma.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali ako se preslikava jedna situacija iz jednog veka na drugi vek, da li vi, kao istoričar, smatrate da se time čini jedna od, rekao bih, u istorijskoj nauci najtežih metodoloških grešaka? Samo mi odgovorite sa "da" ili "ne".

SUDIJA MEJ: Šta ste mislili pod tim?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ono što sam rekao, gospodine Mej, da li preslikavanje ...

SUDIJA MEJ: Nije jasno. Ne pratim vas. Šta ste pod tim mislili?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Preslikavanje, na primer, istorijske situacije s kraja XX veka na prvu polovinu XIX veka predstavlja taj fenomen preslikavanja situacije. Dakle, mislim da sam tu potpuno jasan. Pitam gospođu Bading, koja je istoričar, da li se u istorijskoj nauci to smatra kao jedna od najvećih metodoloških grešaka.

SUDIJA MEJ: Čini se besmislenim to što govorite. Možete li da nam kažete i objasnite na šta tačno mislite i to konkretno. Da li tvrdite da je ono što je uradio ovaj istoričar teška metodološka greška? Šta je greška? Recite nam konkretno da bismo mogli da je vidimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da se pogreška sastoji u preslikavanju istorijske situacije s kraja XX veka na prvu polovinu XIX veka.

SUDIJA MEJ: Molim vas, zaustavite se ovde. O kojoj istorijskoj situaciji govorite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, upravo sam rekao primer da istoričarka okrivljuje srpske nacionaliste što su od Garašaninog "Načertanija", o Garašaninovom "Načertaniju" ona piše u svom izveštaju, pa do Drugog svetskog rata, na primer, ubrajali Crnogorce i Muslimane i Makedonce u Srbe, ili okrivljuje Vuka Karadžića što je sve Južne Slovence koji govore štokavskim dijalektom smatrao Srbima. Dakle, to je preslikavanje jedne situacije koja se u istorijskoj nauci smatra metodološkom greškom, pa je pitam je li to tako ili nije. Ako vi ne razumete ja onda nemana drugog načina nego da idem na sledeće pitanje, a mislim da sam pitanje postavio ...

SUDIJA MEJ: Ne. Ovo je besmisleno. Ne znam o čemu vi govorite? Ukoliko ne postavite pitanje jasno, svedok ne može da odgovori. Da li vam je ovo poenta: istoričari i neki drugi ljudi u tom vremenu koriste Vuka Karadžića kao primer srpskog nacionalizma. Šta vi, u stvari, želite da kažete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja želim da kažem da je preslikavanje istorijske situacije s kraja jednog veka na prvu polovinu nekog drugog veka metodološka greška u istorijskoj nauci i to pitam istoričarku. A ona koja zna šta je ...

SUDIJA MEJ: Pokušajmo to da osmislimo. Doktorko Bading, da li vi možete na jednostavniji način ovo da izrazite? Recimo, možete li da koristite situaciju koja se dogodila u XIX veku, kada govorite o nekoj drugoj pojavi s kraja XX veka? Da li je moguće povući paralele između te dve situacije ili je to greška?

SVEDOK BADING: Mislim da je ponekad validno da se povuku paralele između dve istorijske ere. I to treba da se uradi na vrlo konkretan način. Ipak, ne razumem na koji način gospodin Milošević misli da ja koristim "Načertanije" u svom izveštaju?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Upravo u traženju korena srpskog nacionalizma XX veka.

SUDIJA MEJ: Izgleda da se tvrdi da je greška da se traže koreni onoga što se dogodilo na kraju XX veka u XIX veku. Mislim da je u tome poenta.

SVEDOK BADING: Ako mi dozvolite, u opštim crtama bih odgovorila na ovo pitanje i nakon toga dala odgovor kako se srpski nacionalizam XIX veka može povezati sa srpskim nacionalizmom u XX veku. Nadam se da ćete da mi dozvolite da u nekoliko minuta postavim svoje opšte teze.

SUDIJA MEJ: Da, budući da se vaša metoda osporava, tako da treba da imate vremena da odgovorite na to pitanje.

SVEDOK BADING: Kao što sam i juče rekla i kao što navodim u izveštaju, karakteristično je za sve nacionalizme da nastoji da okupi sve pripadnike jedne nacije, bez obzira kako se to definiše. Ponavljam da to nije nikakva posebna karakteristika srpskog nacionalizma, to je opšte odlika svakog političkog nacionalizma. U izveštaju, iako se usredsređujem na XX vek, tačnije, na drugu polovinu XX veka, ja sam, takođe, analizirala XIX vek kako bih pokazala da su srpski političari u XIX veku zamišljali ovaj projekat okupljanja Srba u jednu državu. S tim u vezi sam spomenula "Načertanije" Ilije Garašanina, koji je bio poznati srpski državnik iz sredine XIX veka. "Načertanije" spominjem prvenstveno zato što je to vrlo poznat dokument, iako je on u to doba bio tajan. Moje stajalište o procesu srpskog nacionalnog ujedinjenja je sledeće. Naime, aspiracije koje su se u tom smislu osetile u XIX veku su povezane sa padom Otomanskog carstva (Ottoman Empire). Svim evropskim posmatračima i, svakako, svim srpskim državicima je bilo jasno da Otomanska carstvo ne može da održi svoje evropske posede. Pitanje je bilo, šta kasnije dolazi? Garašani i drugi su formulisali taj projekat okupljanja, konkretno, svih srpskih zemalja koje su bile pod otomanskom vlašću oko, u to doba, polunezavisne države Srbije. Govorimo o 1844. godini. Misli se na Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu. Sve je to trebalo okupiti pod srpske zemlje. Mislim da je to dominantna srpska nacionalna ideja sve do kraja XIX veka. Misli se na okupljanje Srba pod Otomanskim carstvom budući da je, naime, Habsburška monarhija (Habsburg Monarchy) u to vreme bila daleko snažnija i bila je manje realistična, kao cilj, u tom smislu. I u svom izveštaju sam naglasila da je Bosna i Hercegovina predstavljala jedan od ciljeva tog srpskog državnog projekta. Što se tiče direktne relevantnosti za srpski nacionalizam u XX veku, mislim da je najočiglednije to što su iste teritorije u pitanju. Naravno, ne želim da poistovetim motiv srpskih političara s kraja

XIX veka sa idejama srpskih političara s kraja XX veka. Mislim da su, istorijski gledano, te situacije vrlo različite i meni bi daleko draže bilo da diskutujem svaku od tih situacija pojedinačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Za to, na žalost, nemamo dovoljno vremena, ali, nesumnjivo se, dakle, u traženju istorijskih korena srpskog nacionalizma XX veka osavremenjuje prošlost, kako vi to činite u svom radu, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, kao po definiciji, korene svakog istorijskog fenomena tražimo u prošlosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja upravo u tom preslikavanju situacije jedne na drugu nalazim tu, po istorijskoj nauci, metodološku grešku, ali ako se vi s tim ne slažete, ja ću da idem dalje. Recite mi, gospođo Bading, vi u uvodu koristite termine "prva" i "druga" Jugoslavija. Da li znate da oni ne postoje ni u jednom zvaničnom dokumentu kao legitimni termini? Naime, preciznije, da li je tačno da, u stvari, upotrebom navedene terminologije dovodite u pitanje kontinuitet jugoslovenske države u XX veku, kad govorite prva i druga Jugoslavija.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Kada govorim o prvoj i drugoj Jugoslaviji, pratim veoma široko uspostavljenu terminologiju koja je odomaćena u istorijskoj nauci, izvan i u Jugoslaviji. Ni na koji način ne želim da govorim ni da tvrdim ništa o međunarodnom kontinuitetu jugoslovenske države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U poslednjoj rečenici uvoda koristite frazu "širi politički i ekonomski trendovi na kojima se zasniva srpska nacionalna misao". To sam citirao doslovce. Šta pod tim podrazumevate? Koji su to stvarno "širi politički trendovi koji su doveli do formiranja srpske nacionalne misli"?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da izdvojim nekoliko. Naime, pomenula sam šire političke trendove unutar šireg političkog razvoja Jugoslavije. Tu prvenstveno mislim na decentralizaciju titoističke Jugoslavije i srpsku reakciju na to. Kada je reč o ekonomskim trendovima, njima pridajem manji značaj, ali za svrhu izveštaja smatram da je vrlo bitna bila jugoslovenska kriza osamdesetih godina i pojava različitih i međusobno suprotstavljenih političkih programa, koji su bili reakcija na tu krizu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, gospođo Bading, koje ste kriterijume primenjivali prilikom izbora literature za obradu ove teme?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Uopšteno govoreći, koristila sam ono što smatram da je najbolji istorijski izvor za svaku pojedinu temu, na jezicima koji su meni bili dostupni. Jezike koje sam mogla da koristim za svrhe ovog izveštaja su srpski, francuski, nemački, engleski i, donekle, slovenački. Naravno, radije sam se služila onim izvorima koji su na detaljniji način obrađivali teme koje sam htela da analiziram i izvore koji su, u arhivskom smislu, zasnovani na svedočenjima očevidaca.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li sam ja dobro informisan, gospođo Bading, da vi dobro govorite srpski jezik?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja govorim srpski jezik. Bolje ga čitam, ali ga i govorim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. A da li vam je poznato da samo o istoriji Jugoslavije u srpskoj i jugoslovenskoj historiografiji je objavljeno preko 10.000 bibliografskih jedinica?

SVEDOK BADING: Mogu li od Suda da dobijem pomoć. Spomenula sam službenicima ovde da ponekad teško čujem gospodina Miloševića, jer sedi daleko od mene, pa sam zamolila da se mikrofoni prebace na BHS tako da bih mogla da ga čujem. Danas nemam tu poteškoću, ali više nisam sigurna kada je završen prevod i kada ja mogu da počnem da govorim.

SUDIJA MEJ: Možda biste mogli da stavite slušalice.

SVEDOK BADING: Da, ali poteškoća je u tome jer ja ne znam da li možda čekam isuviše dugo da počnem s odgovorom, jer na ekranu čekam završetak prevoda.

SUDIJA MEJ: Jedino rešenje je da stavite slušalice, možda oko vrata i tako ćete moći da čujete prevod sa odgovarajućeg kanala. Da vidimo kako to ide jer transkript je ponekad zbunjujuć i ne prati uvek tempo.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Hvala. Meni nije poznat taj broj koji ste sada spomenuli, ali sam svesna činjenice da postoji obimna literatura na srpskom jeziku o bivšoj Jugoslaviji, koja uglavnom dolazi iz Beograda. Ako

pogledate izvore koji se nalaze u mom izveštaju, videćete da je većina njih, u stvari, iz Srbije jer su srpski istoričari, po mom mišljenju, taj predmet obradili na najdetaljniji način.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li smatrate, kao istoričar, da su istoričari koje citirate kao što su Noel Malkom (Noel Malcolm), Volf Ditrih Behšnit (Wolf Dietrich Behschnitt), Ivo Banac, Jens Rojter (Jens Reuter) objektivni u prikazivanju jugoslovenske stvarnosti?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne bih se nužno složila sa svakom reči koju su napisali ti istoričari. Njih sam koristila kako bih razvila neke svoje teze. Svakako ih smatram izuzetno dobrim istoričarima koji prate opšteprihvaćenu historiografsku praksu. Ako dozvolite, to nisu jedini istoričari koje sam pomenula. Navodim i Branka Petranovića, Stevana Pavlovića (Stevan Pavlovich), Đorđe Brankovića i još mnoge druge.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, ja sam upravo pomenio ove koje ste citirali. A recite mi, molim vas, da li ste prilikom izveštaja koristili ili konsultovali, ja ću vam, evo, nabrojati jedan broj, pa ćete mi vi reći, poznate i kompetentne srpske istoričare koji su pisali o "Načertaniju", Balkanskim ratovima, stvaranju Jugoslavije, Drugom svetskom ratu, kao na primer: akademici Viktor Novak, u svojoj knjizi "*Magnum Crimen*", Zagreb 1948. godine; Milorad Ekmedžić "Ratni ciljevi Srbije 1914. godine", izdanje Beograd 1973. godine ...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak. Svedok ne može da odgovori na tu dugačku listu pitanja. Idemo redom. Doktorko Bading, da li možete da nam date odgovor u vezi sa pomenutim knjigama?

SVEDOK BADING: Konkretno nisam imala priliku da konsultujem rad Viktora Novaka. Moje bavljenje ustaškim režimom koji, naravno, opisujem kao genocidan, je vrlo kratko. Postoji čitav niz radova o ustaštvu koje nisam koristila. Čitala sam Milorada Ekmedžića i "Ratne ciljeve Srbije". Sada ne mogu da se setim da li sam to konkretno navela u svom izveštaju. Što se tiče "Načertanija", koliko mogu da se setim, moji glavni izvori su bili srpski istoričari, jer su oni, naravno, o "Načertaniju" pisali najdetaljnije. Konkretno Radovan Samardžić i njegovi pogledi o onome što je Garašanin pisao o Dušanovom carstvu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, dobro, jeste li imali u vidu, na primer, takođe, Ekmedžićevu knjigu "Stvaranje Jugoslavije 1780-1918", ili knjigu Vasilija Krestića "Istorija Srba u Hrvatskoj 1848-1918", ili ...

SUDIJA MEJ: Ugasio sam vam mikrofon. Nema nikakvog smisla da čitate spisak svedoku. Doktorko Bading, da li ste čuli za prvog autora?

SVEDOK BADING: Da. Ja jesam proučila dvotomni rad Ekmedžića, "Stvaranje Jugoslavije", ali ga nisam uključila u sastavljanje ovog izveštaja. Upoznata sam sa radom i profesora Krestića, ali, kao što sam rekla, nisam koristila njegove radove u pripremi ovog izvaštaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Poznato vam je da je akademik Ekmedžić jedan od najpoznatijih živih srpskih istoričara, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja mislim da je to neosporno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A jeste li imali u vidu knjige akademika Vasilija Krestića, akademika Čedomira Popova, da ih sad ne navodim, Vladimira Stojančevića ...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak, molim vas. Šta kažete za ovu trojicu?

SVEDOK BADING: Bilo bi mi mnogo lakše da se osvrnem na pitanje izvora ukoliko biste mi postavili konkretno pitanje i rekli da ja možda nisam na jedan pravedan način iznela svoje stavove o određenom pitanju i da to onda povežete sa izvorima koje sam koristila. Teško mi je da ovako generalno govorim o izvorima. Ja sam upoznata sa radom većine ovih istoričara, ali nisam sasvim sigurna kakve veze to ima zašto sam ja koristila određene izvore za određene delove mog izveštaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pitanje ima veze zato što ... Evo, postaviću ga sasvim konkretno. Moj je utisak, dakle, a vi recite da je moj utisak pogrešan, neispravan, da je izbor vaše literature očigledno vrlo selektivan i da je, u stvari, u funkciji dokazivanja osnovne teze o velikosrpskom hegemonizmu. Je li tako ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: To nije tako. Ne vidim kako bi neko mogao da prouči moj izveštaj i da zaključi da se on bavi velikosrpskim hegemonizmom. I da se vratim na izvore koje sam koristila. Branko Petrnović.

On je umro 1994. godine. Ja ne mogu da kažem da je on jedan od najvećih srpskih istoričara, ali je definitivno jedan od najistaknutijih srpskih istoričara u XX veku. Profesor Stevan Pavlović, čiji rad, takođe, koristim, je isto jedan od najistaknutijih istoričara. Da se sad vratim na ono što mi se čini da je suština vašeg pitanja. Reći ću vam da mislim da ne postoji ništa u mom izveštaju što potvrđuje vašu tvrdnju, a to je da ja u svom izveštaju govorim o velikosrpskom hegemonizmu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala vam lepo. Vi na drugoj strani pominjete srpsku državu za vreme cara Dušana, zatim srpsku državu u XIX veku. Pitanje glasi zašto ste preskočili istorijat nastanka srpske srednjevekovne države Nemanjića i izostavili vrednosti te civilizacije u oblasti kulture, prava i umetnosti? Ili, da budem još precizniji, ako vam odgovara, posle pominjanja cara Dušana preskačete pet vekova i prelazite na XIX vek. Zašto ste izbegli da bilo šta kažete o najezi Turaka na Balkan, njihovom teroru ...

SUDIJA MEJ: Ne, jedno po jedno pitanje.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Kad mi je ovaj zadatak poveren, od mene se tražilo da se osvrnem na politički put srpskog nacionalizma u XX veku i da se ukratko osvrnem na XIX vek. Koliko se sećam, rečeno mi je da moj izveštaj treba da bude između 40 i 60 strana, uključujući i fusnote. Na kraju je bio nešto duži. Bilo je nemoguće za mene da se osvrnem na istoriju dalje od XIX veka. Ja se, kao istoričar, bavim XX vekom. To je bila glavna tema mog rada. Naravno, ja sam se koristila radovima drugih ljudi, ali trudila sam se da to ne bude tako da se kaže da tu ne postoji ništa originalno, što se tiče mog bavljenja XIX vekom. Jednostavno, u okviru ovog projekta nisam imala vremena niti sam kvalifikovana da govorim o nečemu što se desilo dosta ranije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sam to pomenuo, gospođo Bading, što što ste vi u stručnom izveštaju obuhvatili jedan period unazad do, kako vi kažete, samozvanog cara Dušana iz XIV veka posle Hrista koji je, kako ste rekli, sam sebe krunisao za cara. Pa ste, onda, preskočili pet vekova.

SUDIJA MEJ: Ona je odgovorila na to vaše pitanje. U zapisnik treba da uđe da sam rekao da je ona odgovorila na to pitanje. Izvolite dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vi smatrate, pošto ste pomenuli, znači, Dušanovo carstvo od XIV veka, a onda preskočili pet vekova, da bi za jedan celovit pristup bilo značajno da se vidi činjenica kakav je bio doprinos Srba borbi hrišćanske Evrope (Europe) protiv Turaka, jer vi dobro znate da su oni učestvovali u svim velikim pohodima hrišćanske Evrope za oslobođenje od Turaka, od kraja XVII veka, kroz taj, takozvani, rat Svete lige (Holy Alliance), pa kroz čitav XVIII vek. Je li tako ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja mislim da to niko ne može da ospori. Međutim, smatrala sam da to nije usko povezano sa temom mog izveštaja zato se nisam skoncentrisala na period ratova protiv Otomanskog carstva. Razlog zašto sam ja uopšte pomenula cara Dušana, uzimajući u obzir da se uopšte nisam bavila tim istorijskim periodom, je zato što sam govorila o romantičarskom nacionalizmu XIX veka, a srpski državnici XIX veka su se, ponekad, pozivali, na cara Dušana. Recimo, Garašanin se u "Načertaniju" ukratko poziva na Dušana i iz tog razloga sam u svom izveštaju spomenula Dušanovo carstvo. Nisam imala nikakvu nameru da otvaram pitanje otomanskih osvajanja ili ratova protiv njih, u kojim su Srbi, svakako, imali centralnu ulogu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Meni se učinilo, gospođo Bading. Ja ne želim da vama to imputiram, dakle, meni se učinilo, upoređujući i gledajući to da je takva selektivna analiza srpske istorije koju ste primenili u izveštaju, u funkciji nekakve *im plicite*, rekao bih, teze, da srpski narod nema državotvorne korene, da su primitivni i divlji, što, jednostavno, često ...

SUDIJA MEJ: Ne. Morate da imate nešto čime ćete da podržite ovo što iznosite. Koji deo ovog dokumenta bi naveo ikoga na taj zaključak?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Činjenica o kojoj sam upravo govorio, gospodine Mej, da vaša ekspert svedokinja startuje od XIV veka i cara Dušana, pa preskače pet vekova, a onda nastavlja sa XIX vekom i, mislim, da sam to objasnio i postavio pitanje ... Da je mene to dovelo do takvog utiska, a ako svedokinja kaže da to nije tako, možemo da idemo dalje. Gospođo Bading, vi na strani 2, važne događaje u srpskoj istoriji na početku XIX veka, koji su se desili 1804. i 1815. godine, nazivate "srpskim pobunama", kao i da su Srbi, uz pomoć Rusa, izvojevali autonomiju. To jest, srpski pokret minimizirate. Da li znate, u istoriji, da to nisu bile nekakve pobune, već Prvi i Drugi srpski ustanak? Vrlo poznati termini koji su imali karakter nacionalne

i socijalne revolucije, podignuti zbog nesnosnog otomanskog feudalizma i verskog i nacionalnog ugnjetavanja i predstavljali su deo evropske revolucije ...

SUDIJA MEJ: Ne. Morate da postavite pitanje. Koje je vaše pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, moje pitanje, ako ste imali strpljenja da pratite, gospodine Mej, da li znate da to nisu bile pobune već Prvi i Drugi srpski ustanak i predstavljali su deo evropske revolucije? Rekao sam, dakle, Prvi i Drugi srpski ustanak koji su imali karakter nacionalne i socijalne revolucije podignute zbog nesnosnog otomanskog feudalizma. I predstavljali su ...

SUDIJA MEJ: Ne. Ovo predugo traje. Doktorko Bading, da li ste u stanju da odgovorite na pitanje?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ukoliko je pitanje da li ja znam da je ovo poznato kao Prvi i Drugi srpski ustanak, onda je moj odgovor "da". Ako treba da govorimo o nacionalnim i socijalnim aspektima, onda može da se kaže da Prvi srpski ustanak može da se vidi kao jedna socijalni ustanak protiv janičara i zbog njihovog ugnjetavanja, što se pretvorila u nacionalni ustanak. Ipak, ovo je izvan moje ekspertize, jer je ovo početak XIX veka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, pošto sam vam rekao, pretpostavljam da znate da je to deo evropske revolucije. Da li znate da je ta revolucija bila jedna u nizu građanskih revolucija koje su, počev od Francuske revolucije (French Revolution) 1789. godine, pa sve do Mladoturske revolucije (Young Turks Revolution) 1908. godine i ruske februarske revolucije 1917. godine potresale Evropu? I da je srpska revolucija 1804. godine i 1815. godine kao nacionalna i socijalna revolucija deo jedne od najznačajnijih pojava evropske istorije u XIX veku? I da je, u stvari, srpskom revolucijom započeo proces nacionalnog preporoda jugoistočne Evrope?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da je umnogome to korektna tvrdnja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je Leopold Ranke (Leopold Ranke), jedan od najvećih nemačkih istoričara, to vama ne moram da govorim, to govorim zbog ostale javnosti, jer vi, svakako, znate

ko je Leopold Ranke ... I akademik ... 1829. godine u Hamburgu (Hamburg) napisao delo "Srpska revolucija"? Da li znate za delo Leopolda Rankea izašlo 1829. godine u Hamburgu "Srpska revolucija", u kojoj je ustanke, to jest, borbu srpskog naroda za oslobođenje od vekovne turske vlasti ...

SUDIJA MEJ: Ugasio sam vam mikrofona. Morate svedoku da dozvolite da odgovori. Da li znate za ovaj rad Leopolda Rankea?

SVEDOK BADING: Da. Pročitala sam ga pre mnogo godina. Naravno da ga znam, ali u ovom trenutku ne bih mogla da vam kažem ništa konkretno iz tog dela.

SUDIJA MEJ: Da li se to smatra kao izvor na koji se moderna istorija može osloniti?

SVEDOK BADING: Ja mislim da je istorijska nauka prošla veliki put od onoga gde se nalazila početkom XIX veka. Ali ovo jeste primer istaknutog naučnog rada za XIX vek.

SUDIJA MEJ: Molim da mi priđe pravni savetnik. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li se sećate, iako ste knjigu, kažete, čitali pre mnogo godina u šta ne verujem s obzirom na vaše godine, da je Leopold Ranke borbu srpskog naroda za oslobođenje ocenio kao događaj od izvanredne važnosti za diplomatsku i političku istoriju jugoistočne Evrope tog vremena? To jest, smatrao je kao istorijski proces i veoma pozitivnu tendenciju od najkrupnijeg evropskog političkog značaja čime je označena modernizacija Evrope.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Toga se ne sećam, ali mi se čini da je to jedna razumna ocena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali i smatrate da je on bio kompetentan da to oceni u to vreme, kada se to dešavalo, pretpostavljam?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Svakako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na drugoj strani u prvoj rečenici drugog pasusa istakli ste u prvi plan nastojanje srpskih političara da obnove Dušanovo carstvo. To je netačno.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Oprostite, ono što sam ja izjavila, ukoliko mi dozvolite, je sledeće. Pročitaću celu rečenicu. "Od sredine XIX veka do 1918. godine razni srpski političari su tražili mogućnost da prošire srpsku državu tako da uključi i više drugih Srba, to jest Srbe koji su živeli pod Habsburškom i Otomanskom monarhijom i, u svakom slučaju, u određenim varijantama, da zauzmu neke teritorije koje su potpadale pod Dušanovo carstvo." Ova izjava nije imala za cilj da kaže da su srpski političari zamišljali da će obnoviti Dušanovo carstvo, već je to bio samo jedan od izvora odakle su oni crpili svoje nacionalne ideje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali ne čini li vam se da vi zamenjujete teze? Jer, činjenica je da se srpski narod u revoluciji 1804-1815 godine, borio za oslobođenje od petovekovnog turkog ropstva, a ne za nekakvo osvajanje teritorija, kako vi to sad, upravo u onome što ste sami citirali iz svog izveštaja, kažete?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne vidim kontradiktornost kad se kaže "proširiti srpsku državu" tako da se uključi veći broj Srba i tvrdnje da treba da se oslobode ovi Srbi. Mislim da je ovde nesporno da, kako se srpska država širila, to su Srbi koji su bili pod Otomanskim carstvom to videli kao oslobođenje od te uprave. Ja mislim da je u ovom pogledu Svetozar Marković, na kraju XVII veka, zato što je on 1872. godine koristio izraz "Velika Srbija" i tim izrazom je hteo da opiše projekat proširenja granica srpske države, dok bi se, istovremeno, vodio proces nacionalnog i društvenog oslobođenja. Prema tome, ne bih htela da kažem da je u svakom slučaju proširenje države isto što i oslobođenje, ali mislim da se u mnogim slučajevima ta dva termina poklapaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jedna tehnička ispravka. U prevodu je bilo da ste rekli XVII vek. Pretpostavljam da to niste rekli. Svetozara Markovića niste povezali sa drugom polovinom XVII veka. Pretpostavljam da je greška bila u prevodu, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ili je greška u prevodu ili sam ja pogrešila. Svakako sam htela da kažem XIX vek.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim, zbog korektnosti prema onima koji slušaju prevod, možda je u transkriptu greška. Nisam pratio transkript. Dakle, nesumnjivo je da je ta revolucija 1804-1815. godine bila borba za oslobođenje?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, složila bih se sa tim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Na kraju drugog pasusa, druge strane, kažete da je dobijanje izlaska na Jadransko more bio glavni srpski strateški cilj. Da li vam je poznato da su prirodni, geografski, trgovački i, uopšte, prometni pravci iz centralne i severne Srbije na Jadransko more vodili preko juga, to jest preko Crne Gore i severne Albanije (Albania)? Nisu mogli da vode preko Mađarske (Hungary) i Rumunije (Romania), je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, mislim da sam ja u suštini to izjavila, da je cilj bio da se smanji trgovinska zavisnost od Austro-Ugarske (Austro-Hungary).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li znate da je 38. članom "Berlinskog ugovora" (Berlin Treaty) nezavisnost Srbije bila uslovljena, između ostalog, izgradnjom železničke pruge Beograd–Niš–turska granica, što je bilo u skladu sa tadašnjim evropskim tendencijama da se severna i srednja Evropa što brže povežu sa jugom i jugoistokom evropskog kontinenta i da se omogući najkraći put za prolaz roba, tržišta velikih evropskih sila na topla mora? Taj put je, upravo, vodio preko Crne Gore i severne Albanije, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja nisam upoznata sa tim članom, ali se u svakom slučaju slažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na trećoj strani govorite da je stalni pad moći Otomanskog carstva doveo do političkih nemira u otomanskim zemljama. Zar nije bilo obratno, da su bune, borbe i revolucije balkanskih naroda prouzrokovale slabljenje Otomanske imperije?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Sada zalazimo u pitanje koje je vrlo kontroverzno. Ja nisam stručnjak za istoriju Otomanskog carstva, ali znam da je do nedavno vladalo mišljenje da se uglavnom treba skoncentrisati na unutrašnje slabosti Otomanskog carstva. Recimo, relativna nezavisnost janjičara i zloupotebe i tako dalje. Mislim da u novijim radovima postoji jedna tendencija da se Otomansko carstvo vidi kao jedno carstvo koje je moglo da preživi i koje je prolazilo kroz reforme i koje je veliki akcenat stavljalo na vojne poraze od strane drugih sila i na pobunu ljudi koji su živeli

pod Otomanskim carstvom, ali ja mislim da nisam dovoljno kvalifikovana da dam jedno merodavno mišljenje koji su faktori, spoljni i unutrašnji doveli do propadanja Otomanskog carstva.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali, evo, na trećoj strani koristite termin "otomanske zemlje". Zar se ne radi o teritoriji na kojoj su vekovima živeli balkanski narodi koje su po prirodnom i istorijskom pravu njima pripadale, a Turci su ih okupirali u XIV, XV i XVI veku?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Uz vašu dozvolu bih pročitala taj pasus na koji mislim da se pozivate, na engleskom, zato što ja, zapravo, nisam rekla "otomanske teritorije". Ne znam kako je to prevedeno. Pri dnu treće strane, ja kažem: "osvajanje zemalja od Otomanskog carstva berlinskim sporazumom iz 1878. godine, Balkanskim ratovima 1912. i 1913. godine, stečene su teritorije čime je Srbija, do perioda uoči Prvog svetskog rata, više nego udvostručila svoju teritoriju, kao i broj stanovnika."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, upravo je tu poenta. To su teritorije na kojima su vekovima živeli balkanski narodi, koje su po istorijskom i prirodnom pravu njima pripadale, a Turci ih okupirali u XIV, XV i XVI veku, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na trećoj strani govorite da je Srbija od svog modernog preporoda do osnivanja prve Jugoslavije imala znatan uspeh u svojim projektima osvajanja teritorija. Vi, gospođo Bading, očigledno zamenjujete teze jer se nije redilo o osvajanju već o oslobođenju teritorija koje su od osnivanja srpske države do pada pod tursku vlast bile u sastavu srpske države. I, ako se sećate, ja bih vas molio, pošto se vi time bavite, samo da vas podsetim, te oblasti su vraćene Srbiji u etapama. Prvo od 1830. do 1833. godine, posle prvog i drugog hatišerifa, kad je Srbija dobila autonomiju i to, tada krajinska, crnorečka, paraćinska, kruševačka, starovlaška i podrinjska oblast. A, drugo, na "Berlinskom kongresu" (Berlin Congress) 1878. godine Srbiji je vraćen pirotski, vranjski, niški i toplički okrug. I treće, s čim vi, inače i zaključujete, posle Balkanskih ratova, "Londonskim" (London Treaty) i Bukureškim mirovnim ugovorima" (Bucharest Treaty) Srbiji je vraćeno Kosovo i Metohija, vardarska Makedonija i novopazarski Sandžak, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da. Ukoliko bih mogla da se vratim na ono pitanje koje ste, čini mi se, prvo postavili. Možete li da mi kažete gde sam ja upotrebila reč "osvajanje"? Rekli ste da je to na strani 3. Gde to stoji u prevodu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na trećoj strani kažete "da je Srbija od svog modernog preporoda pa do osnivanja prve Jugoslavije imala znatan uspeh u svojim projektima osvajanja teritorija."

SUDIJA MEJ: Mi to ne možemo da nađemo.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Ako mogu da pomognem. Paragraf 1A, pretposlednja rečenica, otprilike, ima taj izraz za osvajanje od Turske, teritorija sa srpskim življem. Paragraf 1A, sami kraj pretposlednje rečenice.

SUDIJA MEJ: Evo, našli smo na strani 2. Izvolite, doktorko Bading. Možda bi bilo lakše na ovaj način, gospodine Miloševiću? U čemu je suština onoga što vi hoćete da kažete? Da je trebalo nekoliko pokušaja?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne, ja citiram gospođu Bading da kaže da je Srbija od svog modernog preporoda do prve Jugoslavije imala znatan uspeh u svojim projektima osvajanja teritorija, pa tvrdim da gospođa Bading zamenjuje tezu jer se nije radilo o osvajanjima već o oslobođenjima teritorija i naveo sam tri faze.

SUDIJA MEJ: U redu. Shvatili smo poentu. Ne treba da nastavljate jer vam je vreme ograničeno. Izvolite, gospođu Bading.

SVEDOK BADING: Ja sam našla dve verzije. Na engleskom kažem da je "srpska država bila dosta uspešna u ostvarivanju projekta osvajanja teritorija sa srpskim življem koje su bile pod Otomanskim carstvom." Reč "vining" (winning) u engleskom jeziku je prilično neutralna. Ona je prevedena kao "osvajanje", znači da su oni dobili teritorije, ostvarili pravo na teritorije od Osmanlija. Ja nisam prevodila, ali ne znam koja bi bila neutralnija reč. Ipak, to je ono što sam rekla na engleskom. Nisam koristila nikakvu reč koja bi imala neke konotacije u smislu da je bilo reči o nelegitimnom osvajanju. U svakom slučaju, reč "osvajanje" je prevod, ali to nije reč koju sam koristila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: “Znatan uspeh u svojim projektima osvajanja teritorija.” To ste sad sami citirali, je l’ tako? Zato sam i rekao da zamenjujete teze.

SUDIJA MEJ: Ne, svedokinja je to objasnila i savršeno je jasno šta je htela da kaže. Molim vas, nastavite. Vi ste na strani 2. Vreme vam je ograničeno. Za vreme pauze ćemo razmotriti koliko ćemo još vremena da vam damo, ali, zasada ste potrošili već više od jednog sata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Mej, ako vi neko pitanje ne smatrate relevantnim, vi ćete mi to reći, ali ja ne mogu na drugačiji način da ispitam ovu svedokinju, koja je ekspert, već da joj postavljam ovakva pitanja. Isključite nerelavntno pitanje koje smatrate da ima taj karakter, inače, šta bi bila svrha unakrsnog ispitivanja? Gospođo Bading, na strani 5 u drugoj rečenici drugog pasusa iznosite tvrdnju da je srpska država u Balkanskim ratovima osvojila Kosovo, vardarsku Makedoniju i deo Sandžaka. Da je u njen sastav ušlo stanovništvo tih područja koje je bilo nesrpsko. Da li vam je poznato da je srpska vojska tada oslobodila i srpski narod i ostalo stanovništvo tog područja od turske vlasti. Ne osvojila, oslobodila od turske vlasti.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne mogu da se složim s tezom da je nesrpsko stanovništvo tih područja, konkretno albansko stanovništvo, moglo da smatra te događaje oslobođenjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li znate da oblast Kosova, vardarske Makedonije i deo Sandžaka čine jednu geografsko-istorijsku celinu, pod nazivom Stara Srbija koja je činila centralnu oblast srednjevekovne srpske države koju su Turci osvojili prilikom dolaska na Balkan, da te oblasti nisu 1830. godine ušle u sastav tada oslobođene Kneževine Srbije, već tek posle Balkanskih ratova, je li tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, svakako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li znate da je u srpskoj historiografiji objavljen veliki broj radova istaknutih naučnika koji govore o Staroj Srbiji kao centru srpske državnosti. Sigurno znate za Stojana Novakovića, “Balkanska pitanja i manje istorijsko-političke beleške o Balkanskom poluostrvu, 1886–1905”, Jovan Cvijić, “Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare

Srbije", 1906. godine objavljena knjiga. Svetislav Simić, "Stara Srbija i Arbanasi", Beograd 1904. godine. Nadam se da znate za te radove.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Svakako da su mi poznati istoričari Novaković i Cvijić. Ponavljam da ja nisam stručnjak za predmoderna vremena. Naravno, poznato mi je korišćenje termina "Stara Srbija" u odnosu na ta područja, ali predmoderna, odnosno, srednjevekovna historiografija nija moje područje. Ja ne radim na tome.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: S tim što Cvijić, samo da vas ispravim, nije istoričar, nego geograf. A, da li vam je poznato da je sve do početka XIX veka, u zapadnoevropskoj historiografiji oblast Stare Srbije, to znači Sandžak, Kosmet, vardarska Makedonija, obeležavana kao središni deo Srbije. Tako, na primer, na karti poznatog geografa Kornelija (Cornelius) u Corso geographico, 1692 godine, Srbija se prostire sve do južno od Skoplja. Slično se Srbija predstavlja i na austrijskim kartama, austrijski kapetan Adam fon (Adam von)...

SUDIJA MEJ: Evo, ovako gubimo vreme kada vi samo čitate naglas. Gospođo Bading, čuli ste u čemu je poenta. Reč je, verovatno, o kartama iz XVII veka, karti iz XVI veka, oprostite, koja pokazuje Staru Srbiju. Da li ima u tome neke relevantnosti, odnosno, na koji način je to važno, ako je to ono šta se tvrdi?

SVEDOK BADING: Ne razumem koja je relevantnost ovoga za moj rad, tačnije povezanosti mog rada sa austrijskim kartama na kojim se nalazi izraz "Stara Srbija".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, ja vidim vezu upravo zato što ste izneli tvrdnju, a citirao sam vam je, nego ste sada, verovatno, izgubili nit, na strani 5 u drugoj rečenici drugog pasusa tvrdnju da je srpska država u Balkanskim ratovima osvojila Kosovo, vardarsku Makedoniju i deo Sandžaka, a ja vam govorim sada činjenice koje upravo tu teritoriju, za koju vi tvrdite da je u Balkanskim ratovima srpska država osvojila, predstavljaju Staru Srbiju kod svih istoričara i kartografa iz vremena koja daleko prethodi tom vremenu, kad vi kažete da je osvojila Srbija. I citirao sam vam i naučnike, a i karte, i Austrijanca i Italijana i tako dalje. Dakle, ne možete da kažete da je srpska država u Balkanskim ratovima osvojila Kosovo, vardarsku Makedoniju i deo Sandžaka. Jer je to na svim kartama ...

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da odgovori.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Meni poteškoću predstavlja činjenica da vi stalno ponavljate reč "osvojiti". Ja sam taj izveštaj napisala na engleskom i, što se mene tiče, reči koje sam koristila su relativno neutralne reči. One su izrazile činjenicu da je srpska država vojnim putem preuzela kontrolu nad tim područjima od Otomanskog carstva. Ako ćemo sada o tome da raspravljamo, mislim da sam već rekla da je srpsko stanovništvo tih područja te događaje smatralo oslobođenjem, a nesrpsko stanovništvo, u mnogim slučajevima, to nije tako videlo. Ali, ponavljam, ja tu konkretnu reč "osvojiti", nisam koristila. Svoj izveštaj nisam pisala na srpskom.

SUDIJA MEJ: Pređimo na nešto drugo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali samo bih vas podsetio, pre nego što pređem na nešto drugo, da su o Staroj Srbiji, dakle, o ovim krajevima o kojima vi kažete da se nisu mogli smatrati oslobođenim od onih koji nisu bili Srbi, a reč je, dakle, o Staroj Srbiji, pisali i Rus Aleksandar Hilferding (Alexander Hilferding) 1859. godine. Englez Edmund Spenser (Edmund Spencer) 1850. godine, nemački putopisac Feliks Kanic (Felix Kanitz) koji upotrebljava, takođe, izraz "Stara Srbija", austrijski profesor Teodor Ripen (Theodore Rippen), profesor iz Graca (Graz) Edvard Rihter (Edward Richter) i tako dalje. Gaston Gravije (Gaston Gravier), takođe, u svom delu "O Srbima i Albancima" objavljenom u Parizu (Paris) 1911. godine, piše o granicama Stare Srbije ističući da u njen sastav ulaze kosovsko-metohijski baseni, Prizren (Prizren), gornja dolina Vardara sa skopskom kotlinom i tako dalje. Poznata su vam, pretpostavljam, sva ta dela i radovi tih istoričara?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nisu mi poznate konkretne publikacije, ali, u svakom slučaju, znam da se izraz "Stara Srbija" uveliko koristio za ta područja. To ne sporim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Meni je poenta bila, dakle, oslobađanje Stare Srbije, a ne osvajanje. Na trećoj strani, pominjete da su Srbi primenili definiciju nacionalizma koju je dao Ernest Gellner, težnja naroda da sve svoje sunarodnike okupe u jednu državu. Da li vam je poznato da su u skladu s tom definicijom svoje nacionalne države kreirali mnogi evropski narodi u XIX veku. Na primer, Nemci, Italijani, Grci, Poljaci, Rumuni, Bugari?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, naravno, kada sam citirala Gelnera, ja nisam rekla da su relevantni srpski političari primenili Gelnerovu definiciju. Ja sam tu Gelnerovu definiciju primenila kako bih ukazala na paralele između srpskog nacionalizma XIX veka i drugih evropskih nacionalnih pokreta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je, dakle, ista, ista ta teza kako su, kako sam rekao i Grci, Italijani, Poljaci, Rumuni, Bugari i tako dalje. Ona se primenjuje na sve, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da. Svaki slučaj je specifičan na svoj način, ali nacionalni pokreti u Evropi u XIX veku su, po mom mišljenju, međusobno vrlo slični.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospođo Bading, na strani 4 vi tvrdite da su zagovornici jugoslovenstva bili, uglavnom, hrvatski intelektualci i neke srpske pristalice. Na koje srpske pristalice mislite?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pa, mislim da možemo da smatramo dva Svetozara, Svetozara Miletića i Svetozara Markovića kao pristalice šire jugoslavenske ideje, na primer.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vi znate da je srpski knez Mihajlo Obrenović bio jedan od najvećih protagonista stvaranja jedne velike zajednice južnoslovenskih naroda u XIX veku? A u XX veku među Srbima najveći protagonista jugoslovenske ideje i potrebe stvaranja jugoslovenske države bili su poznati geograf, koga smo malopre pomenuli, Jovan Cvijić i književni kritičar, Jovan Skerlić, takođe jedan od najuglednijih srpskih intelektualaca svoga vremena.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Sve što sam ja htela da postignem, ukazavši na razlike između hrvatske i srpske podrške Jugoslaviji je sledeće. Naime, za Hrvate se ideja stvaranja južnoslovenske monarhije vrlo jasno oslanjala na neku vrstu šire hrvatsko-srpske saradnje. Međutim, što se tiče Srba, ono što sam ja htela da kažem je da je, za razliku od Srba u Habsburškoj monarhiji, ideja o srpskoj državi bila daleko snažnija jer je ideja o jugoslovenskoj državi skoro do Prvog svetskog rata bila prilično utopijska. Imate, na primer, Stojana Novakovića koji je napisao jedan tekst, mislim 1911. godine gde je zamišljao Beograd kao glavni grad jugoslavenske države. Ali, pre Prvog svetskog rata to je bio utopijski projekat i zbog čega sam povukla paralelu i ukazala na kontrast tih dvaju jugoslovenskih projekata. Dakle, srpski u odnosu na jugoslovenski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja upravo tvrdim da to nije tačno jer je srpski knez Mihailo Obrenović bio jedan od najvećih protagonista stvaranja velike zajednice južnoslovenskih naroda u XIX veku. To je netačno ...

SUDIJA MEJ: Svedokinja je odgovorila na to pitanje. Idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Mej. Na četvrtoj strani vi govorite da su srpski i hrvatski ideolozi bili skloni da Slovene Muslimane uključe u svoju naciju. Da li vi znate da su najveći deo Muslimana, pre prelaska na islam u vreme turske najezde na Balkan i tokom njihove vladavine na tim prostorima bili Srbi, a deo i Hrvati i da su prihvatili islam kako bi izbegli teror i nasilje turskih vlasti, spasli se od smrti, sačuvali svoja materijalna dobra, spasli od uništenja i pljačke?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Kao što sam već rekla, ja nisam stručnjak za Otomansku imperiju, ali kako ja razumem proces konverzije, pogotovu u Bosni, slažem se sa uverenjima mnogih stručnjaka, a to je da većina konvertita vuče poreklo iz bosanske crkve koja je bila slabo organizirana i nije institucionalno mogla da se suprotstavi osmanlijskim osvajanjima. Isto tako ni pravoslavnim ni katoličkim crkvama. Prema tome, vaša izjava da su konvertiti većinom bili Srbi, to ne bih mogla da prihvatim, ali, isto tako, nisam spremna ni to da osporavam jer to, zaista, nije područje moje ekspertize. Ako se postavlja pitanje da li su svi pripadnici srpske crkve u to vreme bili srpskosvesni, a da su svi katolici bili hrvatskosvesni, ne znam. Dakle, reč je o periodu pre otomanskih osvajanja. Ponavljam, mislim da je to na neki način anahrono i ja nemam relevantno znanje stručnjaka da o tome raspravljam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, onda vas neću ni pitati, ali verovatno znate da se u Bosni i Hercegovini tačno znalo koje su porodice turskog porekla jer se one nisu čak ni mešale sa bosanskim muslimanima, odnosno islamiziranim hrišćanima, nezavisno sad da li su islamizirani Srbi ili Hrvati, odnosno, pravoslavne ili katoličke vere, hrišćani.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ako razumem dobro vašu tezu, ja se, svakako, slažem da je postojala razlika između Slovena konvertita u islam i etničkih Turaka. Poznato je da su Sloveni Muslimani u nekim slučajevima sebe nazivali Turcima, ali su, svakako, pravili razliku između sebe i Osmanlija koje su zvali, "Turkušima".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, tu se slažemo. A da li znate da je Ilija Garašanin u svom oslobodilačkom programu, uvažavajući jugoslovensko poreklo i jezik Muslimana, predviđao blisku i prijateljsku saradnju sa bosanskim Muslimanima, u borbi protiv turske vladavine i više puta nudio mnoge ustupke čak i na štetu srpskih interesa. Vi, verovatno, znate, pošto ste to proučavali, da su neke muslimanske porodice šesdesetih godina XIX veka, čuvene, sarađivale sa Srbima, kao na primer, Rizvanbegovići iz Hercegovine, Malirovići iz Sarajeva, Kulenovići, Filipovići, Miralemovići, Nazifagići, Idrizbegovići iz bosanske Krajine, o tome verovatno znate?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Teško mi je da ispratim celo to pitanje, ali mogu da dam odgovor u vezi onoga s Garašaninom. On u "Načertaniju", svakako, govori o potrebi garantovanja verskih sloboda pravoslavicima, katolicima i muslimanima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na četvrtoj strani izveštaja, u fusnoti 9, navodite članak Vuka Karadžića "Srbi svi i svuda" koji je, po vama, utemeljio jednu ideju koja se pokazala kao izvor budućih nesporazuma. Da li vi tvrdite da je ideja da je nacija zajednica jezika, a štokavski dijalekt srpski jezik, zamisao Vuka Karadžića?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da li ja tvrdim da nacija mora biti zasnovana na zajedničkom jeziku? Da li je to pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, nego je pitanje da li tvrdite da je ideja da je nacija zajednica jezika, a štokavski dijalekt srpski jezik, zamisao Vuka Karadžića?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Da, ostajem pri tvrdnji da je Karadžić izjavio da nacija mora da se definiše lingvistički.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to znači da smatrate da je to njegova zamisao, je l' tako?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Ne njegova lična zamisao, naravno. Reč je o jednoj opštoj definiciji nacije iz tog vremena koja prvenstveno može da se poveže sa Herderom (Herder).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, pošto ste vi njega naveli i on je utemeljio jednu ideju koja se pokazala, po vama, kao budući izvor nesporazuma, pa vas zato pitam da li su vam poznata imena Johan Kristofer Adelung (Johan Kristopher Adelung), to je ... Živeo je od 1732. do 1806.

godine. Nemački gramatičar i leksikograf, zaslužan za stvaranje nemačkog književnog jezika. Da li vam je poznato ime Johana Herdera (Johan Herder), takođe nemačkog pisca, istoričara, filozofa ili ...

SUDIJA MEJ: U čemu je smisao navođenja ovih imena?

SVEDOK BADING: Ako dozvolite ...

SUDIJA MEJ: Ne. Da čujemo odgovor optuženog. U čemu je smisao ove liste imena?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Liste imena je smisao, pošto vi niste slušali, gospodine Mej, prethodno pitanje, jer sam ga postavio u vezi sa navodom na četvrtoj strani izveštaja u fusnoti 9, članak Vuka Karadžića "Srbi svi i svuda" koji je, po gospođi Bading, utemeljio jednu ideju koja se pokazala kao izvor budućih nesporazuma, pitao sam je da li tvrdi da je ideja da je nacija zajednica jezika, a štokavski dijalekt srpski jezik, zamisao Vuka Karadžića. A onda sam postavio pitanje u vezi sa ovim, među njima je, na primer, verovatno i vi znate to ime, Fihte, Johan Fihte (Johan Fihte), nemački filozof i tako dalje, a naveo sam ...

SUDIJA MEJ: Molim vas da odgovorite na pitanje ako želite da vam dozvolim da svedokinji postavite to pitanje. U čemu se sastoji smisao ove liste imena? Recite nam, ako možete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mogu, kako da ne, gospodine Mej, iako ja ovde postavljam pitanja, a ne vi. Da li znate da su oni, upravo ta lista koju mi ne date ni da pročitam, a koja je povelika i najuglednija su imena u to vreme evropskih intelektualaca. Da li znate da su oni, kao predstavnici filozofije evropskog racionalizma bili tvorci ideje o naciji kao zajednici jezika, a ne Karadžić koji je tu ideju samo prihvatio?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Oprostite, ali u mom prethodnom odgovoru, pre nego što ste postavili pitanje kada ste hteli da znate da li je to ideja Vuka Karadžića, ja sam, u odgovoru rekla da to nije njegova lična ideja i, rekla sam, da se vezuje za Herdera. Onda ste me pitali da li sam čula za Herdera.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, nije samo Herder, nego i Adelung i Fihte i Renan (Ernest Renan) i Macini (Giuseppe Mazzini) i Jernej Kopitar, je li tako, gospođo Bading? Dakle, predstavnici filozofije evropskog racionalizma su tvorci ideje o naciji kao zajednici jezika, je l' tako?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Svakako. Ako dozvolite da citiram ono što sam konkretno rekla u svom izveštaju o Karadžiću, što je vrlo kratko, na strani 3, u kontekstu njegovog vremena i njegove borbe protiv klerikalizma, kao i njegovog insistiranja na tome da naciju mora da definiše jezik, a ne religija, što je bilo prilično razumljivo. Dakle, s obzirom na kontekst njegovog vremena, u toj rečenici ja to kažem, odnosno, ukazujem na činjenicu da su lingvističke definicije nacionalnosti, bile dominantna evropska misao toga vremena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali ja sam vas shvatio da u fusnoti 9 na četvrtoj strani taj članak "Srbi svi i svuda", navodite kao, kako bih rekao, nešto što je utemeljilo jednu ideju koja je postala izvor budućih nesporazuma.

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Pa, mislim da to kažem u tekstu izveštaja. Rečenica pri vrhu pasusa na strani 3 kad kažem da je njegoa definicija srpstva neodrživa budući da su je odbacili mnogi od onih koje je trebala da uključiti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li znate da je upravo Adelung, koga smo maločas spomenuli, tvrdio da se staroslovenski jezik raspao na tri jezika, pojski, ruski i srpski i da su svi južnoslovenski jezici nastali kao derivati iz izvornog srpskog jezika? To nije tvrdnja Karadžića, na primer. To je tvrdnja Adelunga.

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Ja ću odgovoriti na ono šta mislim da je suština pitanja. Da li Vuk Karadžić u izjavama u to vreme govori o širim evropskim konceptima lingvističke misli, odnosno, kako se nacija uspostavlja i ako to uzmemo u obzir, onda je odgovor potvrđan. Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, hvala vam lepo. A da li vam je poznata činjenica da je još 1849. godine habsburška vlada donela odluku o izdavanju službenih novina u 10 pokrajina carstva, između ostalog i na srpskom jeziku, a da su Hrvati mogli da ga nazovu hrvatskim ili ilirskim jezikom?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Ne, nisam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne čini li vam se da se time pobija tvrdnja da je Karadžić smatrao da svi oni koji govore štokavskim dijalektom, su Srbi?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Ne razumem kako bi odluka habsburške vlade mogla da bude relevantna za ono što tvrdi Vuk Karadžić.

SUDIJA MEJ: Dobro, sada je 10.30 i napravićemo pauzu. Gospodine Miloševiću moćićete da vršite unakrsno ispitivanje sa ovim svedokom još tokom sledeće sesije. Ne, mi smo stvar razmotrili. Do tada morate da završite sa unakrsnim ispitivanjem. Imali ste prilično vremena i na vama je da odlučite kako ćete vreme da koristite. Ako ga ne koristite efikasno, to je vaš problem. Ničiji drugi. Dakle, dobićete još sledeću sednicu. Gospodine Tapušковиću, da li ćete vi imati neka pitanja?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Časni Sude, imao bih, zavisno od toga koliko vremena budem imao na raspolaganju.

SUDIJA MEJ: Ako biste mogli da budete kratki, bilo bi dobro. Svakako nemamo više od pola sata. Ali ako biste završili za 15 minuta, to bi bilo još bolje.

TUŽILAC NAJS: Mislim da neću da vršim dodatno ispitivanje, međutim, apelujem na Pretresno veće da pozove optuženog da se pozabavi stvarima o kojima se govori na kraju izveštaja.

SUDIJA MEJ: Pa, došli smo do 1849.

TUŽILAC NAJS: Strane od 1 do 9 su samo uvod u XX vek i bilo bi žalosno ako optuženi ne obradi teme kojima je ova istoričarka trebala da se bavi i koje su relevantne za izveštaj, a to je zadnjih 20 strana. Ona je ovde kako bi pomogla Pretresnom veću da dođe do svoje odluke i u tom smislu mislim i na gospodina Tapušковиća.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, mislim da je apsolutno ne prihvatljivo objašnjavati čak i izveštaj koji je ovde dat kao ekspertski izveštaj, da li je u njemu šta relevantno ili nije relevantno. Za mene je, ako sam dobio izveštaj, ekspertski izveštaj, relevantan. I nije stvar do gospodina Najsa da mi određuje koji je deo izveštaja po njemu relevantniji. Izveštaj kao izveštaj je podnet ovde. Ja sad ponovo postavljam pitanje u čemu je svrha unakrs-

nog ispitivanja ako mi se ne omogućava da prođem kroz ceo izveštaj. Ja ću, svakako, proći kroz ceo izveštaj i to je moja namera. Ali ako mi vi ograničite vreme, onda ... Ionako već novine pišu da je ovde centralno pitanje sat, a ne nešto drugo.

SUDIJA MEJ: U redu. Pauza od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da nastavimo, gospođo Bading, onde gde smo stali. Da li znate da je Vuk Karadžić od Jerneja Kopitara preuzeo ideju o štokavskom govoru kao srpskom 1811. godine?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, čitala sam o tome kakav su uticaj imale Kopitarove ideje na njega, ali ne bih mogla da vam potvrdim datum.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate da je Vuk Karadžić bio filolog, a ne političar, da se bavio samo jezičkim pitanjima, da pod pojmom nacije nije podrazumevao političku organizaciju.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, svakako znam da je on bio filolog, a ne političar. On je jedan od najpoznatijih srpskih filologa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste imali prilike da imate neka saznanja da je napisao 1861. godine tekst "Srbi i Hrvati" u kome je izneo stav, ja sad njega citiram, da "ako nacija kao zajednica jezika ne može da uspe onda se", kako on kaže, "sad u ovome ne može ništa drugo učiniti nego da se podelimo po zakonu ili veri, ko je zakona pravoslavnog, onaj se, makar gde stanovao, neće odreći srpskog imena, a od onih koji su zakona rimokatoličkog, neka kaže da je Hrvat koji god hoće." Imali ste prilike, pretpostavljam, da to pročitate?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ukoliko bih mogla da objasnim ono što sam iznela u svom izveštaju. U njemu se nisam osvrtna na rad i delo Vuka Karadžića. To sam spomenula samo u jednoj rečenici i to vrlo kratko, kad sam govorila o XIX veku. To što sam konkretno htela da kažem se ticalo lingvističke definicije nacije i da je ona bila neodrživa. Zato sam i spomenula Karadžićevo delo "Srbi svi i svuda", na isti način kao što sam citirala Garašaninovo "Načertanije". Ali ja ne osporavam da je u neko drugo vreme

Garašanin imao državne projekte koji su se prilično razlikovali od onog koje je naveo u "Načertaniju", kao i da je Karadžić iznio ideje koje nije istakao u delu "Srbi svi i svuda".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate da je Hrvat, Ljudevit Gaj, 1830. godine izneo predlog o spajanju Srba i Hrvata u jedan narod i ujedinjenju njihovih religija i crkava, kao i izjednačavanju njihovih dijalekata u zajednički književni jezik. A postoji istorijski trag da je to isto ponovio čak i 1848. godine u razgovoru sa Poljakom Bistranovskim (Bistranovski) kada je dodao i da Beograd treba da postane prestonica buduće zajedničke države zbog povoljnog geografskog položaja i narodnog osećanja. To imate, na primer, u knjizi akademika Ekmedžića "Istorija Jugoslavije" izdate 1972. godine. Dakle, to pominjanje Beograda kao prestonice nije ono što ste vi tvrdili već, evo, Ljudevit Gaj, Hrvat, 1830. godine o tome govori i 1848. godine u razgovoru s Bistranovskim. Da li to znate, ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Svakako da znam da je Ljudevit Gaj i, generalno, "Ilirski pokret" smatrao Srbe i Hrvate jednim narodom i, usled toga, iliristi su izvršili lingvističke odabire onakve kakve jesu, koji su dozvolili jezičku unifikaciju, ali mi nije jasna poenta drugog dela vašeg pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, druga poenta je u ovome što on u razgovoru 1848. godine sa Poljakom Bistranovskim govori da Beograd treba da postane prestonica buduće zajedničke države i daje razloge za to i tako dalje. Dakle, još je Ljudevit Gaj 1848. godine govorio o Beogradu kao zajedničkoj prestonici.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisam bila upoznata sa tim konkretnim predlogom Gaja, ali, čini mi se, da je to u skladu sa ostalim njegovim razmišljanjima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li sam ja, u stvari, pošto ste pominjali, sad ste rekli samo ste jednom pomenuli Vuka Karadžića, ja sam shvatio da ga vi smatrate jednim od osnivača srpskog hegemonizma. Ako grešim onda nema potrebe da dalje o tome respravljamo.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pitam se da li biste mogli da mi definišete "srpski hegemonizam". Par puta ste spomenuli taj izraz, a ja nisam sasvim sigurna šta pod tim podrazumevate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nastojanje da, kako da kažem, Srbi imaju nekakvu prevlast nad svim ostalima.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nikad ne bih povezala Vuka Karadžića sa tom idejom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li vam je poznato da je Ivo Pilar, inače vatreni pristalica hrvatskog pravaškog pokreta, zastupnik politike hrvatskog nacionalizma i šovinizma, u knjizi "Jugoslovensko pitanje", objavljenoj u Beču (Vienna) 1918. godine, prvi lansirao tezu da je Vuk Karadžić osnivač srpskog nacionalističkog imperijalizma? A to tvrdi i Mile Starčević, poznati ustaški ideolog u tekstu doktora Ante Starčevića "Srbi u Zagrebu" 1931. godine.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nisam upoznata ni sa jednom od tih tvrdnji, iznetim u tim knjigama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vi govorite u izveštaju o nejasnim granicama srpstva. Naime, govorite u prvoj rečenici prvog pasusa na četvrtoj strani o različitim i nejasnim granicama srpstva. Molim vas, objasnite mi kako su to različite i, ponekad, nejasne granice srpstva omogućile srpskim političarima da nastave da sanjaju o ujedinjenju svih Srba u jednu državu?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne bih rekla da im je to omogućilo da nastave da sanjaju već bih samo rekla da je to doprinelo nedostatku jasnoće u njihovom razmišljanju između ideje ujedinjenja svih Srba i ideje stvaranja južnoslovenske države, uopšteno gledano. Drugim rečima, ono što ja tvrdim u svom izveštaju je da mnogi srpski političari, u periodu do stvaranja jugoslovenske države, nisu jasno razgraničavali stvaranje i nastavka postojanja srpske države, s jedne strane i s druge strane, stvaranje države Južnih Slovena. To nisu videli kao jedan odvojeni poduhvat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, recite mi šta je drugim evropskim narodima omogućilo da, eto, da kažem, sanjaju o svom ujedinjenju, da li isto te različite i ponekad nejasne granice, koje pominjete?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da bismo ovde mogli da uzmemo primer nekog konkretnog naroda, da bi ovo dobilo neki smisao. Mislim da je primer italijanskog ujedinjenja interesantna paralela zato što je mnogo ljudi svojevremeno smatralo da je u vreme italijanskog ujedinjenja samo 2% stanovništva govorilo onako što se kasnije smatralo standardnim italijanskim

jezikom, tako da ako bi žitelji Milana (Milan) išli ulicama Napulja (Naples), teško da bi ih tamo neko razumeo. I to je, možda, još jedan primer slučajeva gde ove granice nisu bile jasne. Ukoliko bismo uzeli, recimo, primer Francuske (France), mislim da bismo ovde videli jednu interesantnu paralelu koja je drugačija zato što su u toj situaciji državne granice bile tokom dugog vremenskog perioda stabilne i stoga je bilo moguće da se francuski seljaci pretvore u Francuze što je, u stvari, naslov jednog poznatog grada koji je opisivao proces stvaranja francuske nacionalne države između 1870. i 1918. godine. Ali ja ne mogu uopšteno da govorim o ovome zato što mislim da ne postoji jedinstveni evropski model stvaranja nacija i nacionalnih država.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi na strani 4 u fusnoti 10, citirajući literaturu o "Načertaniju" navodite knjigu Vase Čubrilovića i članak Čarlsa Jelavića (Charles Jelavich) iz 1968. godine koji ga ocenjuje kao velikosrpski program. Da li znate da su o "Načertaniju" napisane stotine knjiga?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja sam sigurna da je to tačan podatak. Isto tako bih istakla da sam ja citirala knjigu koju je izdala Srpska akademija, a radi se o zbirci članaka koja se, mislim, zove "Ilija Garašanin" i tu se nalazi članak Radovana Smardžića, koji sam citirala. Mislim da sam ranije citirala i jedan drugi rad o "Načertaniju". Ukoliko pogledate fusnotu 5, ja tu citiram rad Radovana Smardžića koji je predstavljen na međunarodnoj konferenciji posvećenoj Garašaninu, u SANU, 1987 godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, da li je razlog zbog koga Čarlsa Jelavića smatrate merodavnim za pitanja "Načertanija" taj što je tvrdio da je to izvor velikosrpskog hegemonizma?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Jelavić ne iznosi takvu tvrdnju. Razlog što sam citirala Jelavića i njegov članak je to što on iznosi zamisao Františka Zaha (Frantisek Zach) na kojoj je zasnovano "Načertanije". Ovde se, takođe, nalazi i tekst "Načertanija." I on se osvrće na konkretno pitanje koje se tiče toga u kom smislu je Garašanin izmenio Zahov tekst. Konkretna tvrdnja koju on iznosi je da je Garašanin, na mnogim mestima izmenio termin koje je Zah koristio. Naime, tamo gde je Zah napisao "Južni Sloveni", Garašanin je uneo termin "Srbi." U tom smislu se postavlja pitanje da li to čini jedan srpski program, kao što navodim u fusnoti. Mislim da je diskusija oko karaktera "Načertanija" kao jugoslovenskog ili velikosrpskog programa vrlo anahrona zato što je Garašanin hiljadu osamsto četrdesetih godina razmišljao o onome šta je izvodljivo za jugoslovensku državu. Već sam navela da su mnogi

srpski političari, uključujući i Garašanina, smatrali jugoslovenski projekat kao utopiju i da je to nešto što treba da se odloži za kasnije. Prema tome, ono što ja želim da kažem o "Načertaniju" je da se to delo, jednostavno, bavi pitanjem zemalja pod otomanskom upravom, ali, isto tako, Garašanin ne razgraničava niti pripisuje veliku važnost činjenici da neke od tih zemalja i stanovnici u njoj, koje su, po njegovom mišljenju, trebali da čine deo srpske države, na primer Bosna i Hercegovina, imale žitelje koji sebe nisu smatrali Srbima. Garašanin je definitivno bio svestan toga. On govori o potrebi za verskom tolerancijom, ali ja mislim da on u svojoj svesti nije razgraničio "ovo je stvaranje jedne nove države, jedne unije Južnih Slovena, a ne nastavak srpske države." To je ono što sam htela da kažem u vezi sa "Načertanijem."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, iako ja smatram da je neprimerno da skraćujem pitanja vezano za ovakav jedan izveštaj koji ste dali. Naime, ja ću sažeto samo da vas pitam, da li ste imali prilike da pročitate mnoge srpske, hrvatske i strane istoričare koji su, takođe, pisali o "Načertaniju", ali ga nisu smatrali velikosrpskim programom, već jugoslovenskim programom, čiji je cilj bio stvaranje jedinstvene jugoslovenske države. Na primer, Vasilij Popović, "Politika Francuske i Austrije na Balkanu u vreme Napoleona III", to je 1925. godine objavio ili Dragoslav Stranjaković, "Jugoslovenski nacionalni državni program Kneževine Srbije iz 1844", knjiga iz 1931. godine ili "Kako je nastalo 'Načertanije'", 1939. godine ili Slobodan Jovanović, "Ustavobranitelji i njihova vlada 1838-1858", to je objavljeno 1933. godine, pa čak, evo, i američki istoričari David Mekenzi (David McKenzie) objavio je "Ilija Garašanin balkanski Bizmark" (Ilija Garasanin: Balkan Bismarck), Njujork (New York) 1985. godine, imate i princa Čartorijskog (Adam Czartoryski) i knjigu Henrika Batovskog (Henry Batovski) ...

SUDIJA MEJ: Ne. Opet čitate spisak. Postavite pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja sam postavio pitanje, gospodine Mej, nego vi, očigledno ne čujete šta pitam ...

SUDIJA MEJ: Čekajte. Ne mogu da vam dozvolim jer čitate spisak. Prvo kažete da ćete biti kratki, a onda čitate dug spisak. Verovatno je doktorka Bading shvatila šta ste hteli da je pitate. Pustite je da odgovori. Ne. Dozvoliću da svedokinja odgovori.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ukoliko sam dobro shvatila, poenta pitanja je koji su moji izvori u analizi "Načertanija" ...

SUDIJA MEJ: Ne. Neka svedokinja odgovori. Neka kaže nešto o izvorima, a onda vi postavite pitanje.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Sem izvora koje sam navela u svom izveštaju, koristila sam i knjigu Radoša Ljušića, "Knjiga o 'Načertaniju,'" koja je izašla u Beogradu, verovatno 1996. godine i tu se nalazi jedna veoma važna istorijska recenzija tog dela u kom se sumiraju mišljenja drugih autora o tome. Mislim da sam prilično dobro upoznata sa onim šta je pisano u Jugoslaviji, a i šire, o "Načertaniju," ali ne bih mogla sada da vam kažem tačno šta ko kaže. Mislim da je "Načertanije", generalno govoreći, u jugoslovenskoj historiografiji u međuratnom periodu tumačeno kao jugoslovenski program, a u posleratnom periodu kao velikosrpski program. Mislim da je cela ova opozicija, zapravo, anahronistična.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali nesumnjivo je, dakle, da jedan veliki broj autora i srpskih i hrvatskih i stranih istoričara "Načertanije" smatrao jugoslovenskim programom, a ne velikosrpskim programom. Toga ste svesni, pretpostavljam, gospođo Bading.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne znam da li bih baš rekla "veliki broj," ali se definitivno može reći da je bilo tumačenja koje su "Načertanije" smatrali jugoslovenskim programom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je, posebno, u hrvatskoj, nemačkoj i austrijskoj historiografiji tridesetih godina XX veka, pokrenuta politička propaganda na koju se nadovezao i Čarls Jelavić i njegovi sledbenici o "Načertaniju" kao o izvoru svih zala na Balkanu, uzimajući, kao krunski dokaz, o velikosrpskoj hegemoniji?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne postoji ništa slično tome u Jelavićevom članku. To je naučni članak koji poredi Zahov nacrt "Načertanija" i Garašaninovo Načertanije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, mišljenje je velikog broja istoričara da su nespornosti naučnika oko "Načertanija" nastali kada je nemačka politička ideologija posle 1930. godine počela da optužuje Srbiju da je kriva za Prvi svetski rat 1914. godine, pa to vezala za njenu nacionalnu politiku.

Vi, čini mi se, biste morali da dobro znate da je tu tezu lansirao austrijski general Stefan Sarpotić u delu "Banjalučki proces", Berlin (Berlin) 1933. godine, a nastavili hrvatski istoričari Jaroslav Šida, "Hotel Lambert i Hrvati", Zagreb 1942 i 1943. godine, znači za vreme Drugog svetskog rata, pa onda Peter Šimunić, "'Načertanije' tajni spis srpske nacionalne ...

SUDIJA MEJ: Ugasio sam vam mikrofon. Na početku ste postavili pitanje, a onda ste počeli da čitate spisak. Doktorko Bading, ukoliko ste čuli pitanje, kako su Nemci optuživali Srbe?

SVEDOK BADING: Uopšteno govoreći, to je tačno. Ne mogu sada da vam navedem sve izvore, niti da komentarišem sve izvore koji su navedeni, jer je bilo tendencioznih tumačenja "Načertanija". Usled toga sam ja u fusnoti svog izveštaja navela da je, po mom mišljenju, cela debata oko toga da li je "Načertanije" velikosrpski program ili jugoslovenski, anahronistička debata. Prvo, kao bilo koji istorijski dokument njega treba tumačiti u kontekstu vremena u kome je stvoren, a to je bilo hiljadu osamsto četrdesetih godina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Tačno, 1844. godine. A da li znate da "Načertanije" nije bio plod velikosrpske hegemonije već ideja britanske i francuske Vlade koje su imale ključnu ulogu u definisanju "Načertanija" jer su savetovale srpskog kneza Miloša Obrenovića da vodi politiku koja će ga odvojiti od ruskog protektorata i u tom smislu predlagale stvaranje velike slovenske federacije, koja je pored Srbije trebalo da obuhvati Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju i Hrvatsku. One su se plašile kao i poljska emigracija koje je tada bila vrlo aktivna u Evropi, da će nova Vlada u Srbiji nakon pada kneza Miloša Obrenovića 1839. godine napustiti njihovu politiku južnoslovenskog okupljanja i okrenuti se Rusiji. Prema tome, ideja o "Načertaniju" je britanska, okvire su mu dali Poljaci, František Zah je dao jedan od nacrti, dok je Poljak Adam Čartorijski bio jedna vrsta posrednika. To sve imate u knjizi akademika Ekmedžića "Stvaranje Jugoslavije 1918." Jeste li imali prilike da to vidite?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Kad ste vi govorili o ulozi Zaha, moram da kažem da je to upravo ono o čemu sam ja govorila, kada sam govorila o razlikama između Zahovog i Garašaninovog teksta. Ne bih se složila da je to urađeno po inicijativi britanske i francuske vlade, iako su, u to vreme, oni su sigurno podržavali takvu ideju. Mislim da sve ovo potiče konkretno iz poljskih emigracionih krugova oko Adama Čartoriskog. A Čartoriski je po-

slao Zaha kod Garašanina. I isto tako bih se složila sa onim šta ste rekli o Rusiji. Po mom mišljenju, pošto mi sada govorimo o Garašaninu, ono zbog čega se Garašanin ističe i ima prednost nad drugim srpskim naučnicima, istoričarima i tako dalje je to što je on bio vrlo oprezan i sumnjičav u pogledu namera Rusije na Balkanu.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, vidim da je optuženom ostalo još jedan sat za unakrsno ispitivanje. Naravno, na njemu je da odluči kako će da koristi to vreme, ali treba da se ima na umu ono šta je potrebno Pretresnom veću i šta će mu pomoći u odlučivanju. Pretresno veće je mnogo zainteresovanije za moderna vremena nego za prošlost. Ukoliko bi bilo od pomoći, rekao bih da se većina ovog izveštaja bavi XX vekom, a ne ovim o čemu sada ovde diskutujemo. Konkretno, ovde se govorilo o "Memorandumu" i o ulozi samog optuženog, a ništa od toga za sad nije izneto u unakrsnom ispitivanju. I, prema tome, Tužilaštvo će u svom završnom govoru smatrati da ove teze nisu bile osporavane. Mi ćemo to vrlo rado uraditi. Ja ne znam koliko jasnije mogu ovo da iznesem i da skrenem pažnju Pretresnom veću da optuženi gubi vreme i da počne da ga koristi na pravi način.

SUDIJA MEJ: On zna koliko mu je vremena ostalo. Takođe, zna da ako odabere da iskoristi vreme za XIX vek, a ne za XX ili XXI, da je to njegov izbor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ja ovo jedino mogu da tumačim kao nasilje, jer apsolutno nema smisla unakrsno ispitivanje ako mi se ne omogućava da prođem kroz ceo izveštaj. Ja neću da skraćujem svoje unakrsno ispitivanje, a vi možete da mi isključujete mikrofona kad vi hoćete. To što gospodin Najs hoće da konstatuje da nešto nisam osporio zato što ste mi vi uskratili vreme, to je način na koji vi radite. Ja sam, inače, rekao da ovo sve ovde služi da se prekraja istorija, a ovde ste doveli istorijskog eksperta, a ne dozvoljavate da ispitam eksperta upravo o pitanjima o kojima je ovde reč.

SUDIJA MEJ: Na nama je da odlučimo. Ali, ako vi odaberete da se sa istoričarem zadržite na događajima iz davne prošlosti, a ne na događajima koji su recentni i relevantni, mi vas nećemo zaustaviti. Ali, vi znate da vam je vreme ograničeno. Ako vi osporavate zaključke, upravo one koji se tiču vas, onda vi to morate da uradite tokom jednog sata, koliko vam je preostalo. To je jedino što želim da kažem. Gospođo Bading, dobro se osećate? Ne želite li možda pauzu? Ako želite, samo recite.

SVEDOK BADING: Ne, u redu je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno, ja ovo osporavam, ali ja ću na to doći kada dođem na taj deo izveštaja, a mislim da vi ne treba da mi skraćujete vreme ispitivanja zbog toga što, jednostavno, imate sat kao kriterijum, a ne nešto drugo. Da li znate, gospođo Bading, ko je Dejvid Urkvart (David Urkvart)? Bio je britanski diplomata i sekretar poslanstva u Carigradu (Constantinople).

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nije mi poznato.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da je, upravo Urkvart, to vam govorim zato što ste maločas rekli da to nije bila ideja britanske vlade, prilikom posete Srbiji 1832. godine i 1833. godine, u ime britanske vlade izneo srpskom knezu Milošu Obrenoviću ideju o stvaranju "Načertanija"? Samo mi recite "da" ili "ne".

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisam sigurna da razumem pitanje. Vi tvrdite da tridesetih godina XIX veka neko sugerisao da se sastavi dokument koji se onda pojavio 1844. godine kao "Načertanije"?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. Urkvart je prilikom posete Srbiji 1832. i 1833. godine u ime britanske vlade izneo srpskom knezu Milošu Obrenoviću ideju o stvaranju "Načertanija". Je li to znate ili ne znate? Samo mi kažite "da" ili "ne".

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Meni to nema smisla. Naravno, "Načertanije" je sastavljeno pod Karađorđevićima. Ne razumem šta mislite kada kažete da je to bilo 15 godina pre nego što je sam dokument sastavljen. Svakako je on sastavljen na osnovu Zahovog nacrtu, dakle, poljskih emigrantskih krugova, ali ne razumem kada kažete da je mnogo ranije neko sugerisao da se to sastavi i to jednom kralju iz druge dinastije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim da tu pravite grešku ...

SUDIJA MEJ: To je poslednje pitanje u vezi s ovom temom. Potrošili smo mnogo vremena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li znate da je Urkvart u časopisu Forin ofisa (Foreign Office) "Portfolio" (Portfolio) 1843. godine, a tada su Obrenovići bili, koje godine je "Načertanije", molim vas?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: 1844. Karađorđevića vlada.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To nije tačno, molim vas.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Oprostite, jeste.

SUDIJA MEJ: Jedno po jedno, molim vas. Završimo sa ovom temom. Pređimo na nešto drugo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, da li znate, znači, 1843. godine Urkvart je objavio prvu verziju "Načertanija" pod naslovom "Projektni memoari srpske vlade" (Project memoir of the Serbian Government), dakle, godinu dana pre nego što je 1844. godine Garašanin napravio tekst koji se uzima kao primer velikosrpske hegemonije. Inače izvori za ovo se nalaze u ostavštini Dejvida Urkvarta u Baliol koledžu (Balliol College) u Oksfordu (Oxford).

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ako mogu da se osvrnem na jedan deo tog pitanja. Vi ste koristili frazu "velikosrpski hegemonizam" u više navrata, a ja to nisam rekla, niti sam tako nešto napisala u svom izveštaju. Ne razumem kako možete da kažete da sam ja predstavila "Načertanije" kao dokument koji promovise "velikosrpski hegemonizam". Nekoliko puta do sad sam rekla da je čitava debata o tome da li "Načertanije" ima velikosrpski ili jugoslovenski karakter, anahrona i da je smatram zastarelom i prevaziđenom.

SUDIJA MEJ: Prelazimo na drugu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi kažete da je Bosna i Hercegovina bila u fokusu srpskih ambicija nakon što je 1878. godine prešla iz turske pod austrijsku administraciju i upravu. Da li znate da je Berlinskim kongresom Austrija dobila mandat da okupira Bosnu i Hercegovinu, a da srpski knez i budući kralj Milan Obrenović, dakle, još uvek su Obrenovići, na žalost tu ste napravili neku grešku i njegov naslednik Aleksandar nisu imali nikakve aspiracije prema Bosni i Hercegovini jer su vodili austrofilsku politiku, što posebno važi za Milana Obrenovića. Da li vam je to poznato?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da je to u potpunosti istina, da je kasniji Obrenović bio austrofilski nastrojen i mislim da nije tražio da prisvoji zemlje koje su bile pod austrijskom vlašću. Kada govorim o srpskim težnjama u tom trenutku, imam u vidu širi smisao. Jasno je da su srpski intelektualci još uvek smatrali Bosnu i Hercegovinu srpskom zemljom. Ako

krenemo malo dalje do 1911. godine, na Statut organizacije "Ujedinjenje ili smrt" vidićemo da oni govore o Bosni i Hercegovini kao jednoj od srpskih zemalja, ali ne sporim ono što ste vi rekli u vezi sa spoljnom politikom Obrenovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na istoj toj strani, to vam je strana 5, govoreći o etničko-verskoj slici Bosne i Hercegovine, vi niste naveli konkretne podatke. Da li vam je poznato da je prema rezultatima popisa u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine, koji je sastavio statistički odsek Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine, na tlu Bosne živelo, da ne čitam sad same cifre nego samo procenite 43,49 posto srpsko pravoslavno stanovništvo, 32,25 posto muslimani i 22,87 posto rimokatolici. A prema popisu 1921. godine taj procenat je bio 43,9 posto Srba, 31 posto ...

SUDIJA MEJ: Idemo redom, jedno po jedno. Popis je iz 1910. godine. Da li su ove brojke tačne?

SVEDOK BADING: Da. Kao što kažem u svom izveštaju, čak i u vreme prvog popisa nakon 1878 godine Srbi su još uvek bili najveći i najbrojniji narod. Međutim, moram da preciziram da je taj popis izvršen na verskoj osnovi i pravoslavci su bili najveća verska zajednica u Bosni i Hercegovini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, dobro, da li znate da se ta proporcija srpske relativne većine zadržala sve do šesdesetih godina XX veka?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Uopšteno govoreći, da, mogu da se složim. Posleratne popise je teško interpretirati zbog onoga što smo juče rekli, jer su Muslimani bili suočeni sa vrlo teškim opcijama, odnosno načinom na koji su oni mogli da se izjasne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi u prvoj rečenici drugog pasusa, na strani 5 spominjete Srbiju kao potencijalni Pijemont (Piedmont) Južnih Slovena. Da li znate šta figurativno znači "Pijemont"? Mislim da li znate da to znači centar pokreta za oslobođenje, ujedinjenje prema, upravo, istom tom pokretu za oslobođenje i ujedinjenje Italije?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja to ne smatram figurativnim jer to je zaista bila uloga koju su oni igrali u Italiji. Ali, u pravu ste. Smatram da su ljudi u Srbiji i Južni Sloveni u Habsburškoj monarhiji smatrali da Srbija ima taj potencijal.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, zašto oslobođenje Srba identifikujete kao neko ... Ali dobro, neću da vas to pitam. Vi ste objašnjavali da je reč o prevodu. Recite mi, molim vas, kada govorite o Kosmetu, uvek izostavljate pojam “Kosovo i Metohija”. Zašto?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pa, verovatno iz istih razloga što kažem češće Bosna, nego Bosna i Hercegovina. Radi se o uobičajenom korišćenju prvog dela termina, a misli se na termin u celini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A mislite, znači, uvek na termin u celosti? Vi na strani 6 u fusnoti 8 i na strani 16 u fusnotama 19 i 21 i u tekstu citirate knjigu “Kosovo, kratka istorija” (Kosovo, a Short History) britanskog publiciste Noela Malkoma, pa vas pitam da li znate da je Istorijski institut Srpske akademije nauka organizovao okrugli sto o vrednosti ove knjige i tu su, nadam se da to nećete osporiti, učestvovali vrlo ugledni akademici, Ekmedžić, Đorđe Janković, Slavenko Terzić, Đorđe Borozan, Ljubodrag Dimić, Mile Bjelajac. Svi su oni osporili vrednost te knjige i izuzetno kritički govorili o njoj. I isticali da to nije naučno delo već jednostran falsifikat i ratno-političko-propagandistički pamflet. Na osnovu te rasprave, nadam se da ste imali prilike da vidite, objavljena je knjiga “Odgovor na knjigu Noela Malkolma, ‘Kosovo kratka istorija’”. Jeste imali to prilike da vidite?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Jesam. Smatrala sam da je doprinos Mileta Bjelajca i Ljubodruga Dimića validan, to je ono čega se sećam, bilo je i drugih, ali mislim da su oni dali dosta validne poente. Nisam spremna da stanem iza cele Malkolmove knjige, ali sam je koristila i to kao literaturu sekundarnog značaja, kao i knjigu Mirande Vickers (Miranda Vickers), koju sam koristila zato što ne čitam albanski i ja sam se koristila srpskim izvorima, koji su mi bili dostupniji, a željela sam, takođe, da se poslužim i radom onih istoričara koji čitaju albanski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi na strani 8 tvrdite da posle Berlinskog kongresa, sve do 1912. godine, je bilo sporadičnih nasilja protiv Slovena na Kosovu. Uvek kad govorite o Kosmetu spominjete Slovene. Ko su bili ti Sloveni? Jesu li tu bili Rusi, Česi, Poljaci, Bugari, Slovenci? Zašto ne kažete da su to bili Srbi i Crnogorci?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pretpostavljam da reč “Sloveni” koristim da ne bih stalno morala da ponavljam “Srbi i Crnogorci” kao što sam rekla juče, kad koristim reči Srbi i Crnogorci imala sam osećaj da, na neki način,

omalovažavam nacionalnost Crnogoraca, ali ovaj izraz sam koristila u smislu slovenskog stanovništva, a mislila sam konkretno na Srbe i Crnogorce.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro da smo to razjasnili. U fusnoti 19, na osmoj strani navodite da su sporne brojke Srba emigranata sa Kosova, u to vreme citirajući podatak Stevana Pavlovića od 150.000 i Malkolma od 60.000. Da li su razlozi njihovog iseljavanja bili političke prirode, to jest usled terora i zločina Albanaca?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Uopšteno govoreći, mislim da je to istina. Međutim, to mora da se shvati u kontekstu opšteg raspada političkog poretka i evropskih delova Otomanskog carstva. Mislim da u svom izveštaju kažem da događaji na Kosovu nakon 1878. godine treba da se posmatraju u kontekstu pogoršavanja odnosa među zajednicama dolaskom muslimanskih izbeglica sa onih područja koja su nedavno preuzeli Srbi i tome slično.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, al' pošto sam pomenuo cifre koje vi upotrebljavate, Pavlovića od 150.000 i Malkolma od 60.000, da li vam nešto onda znači, ako kažete da je to sporno, vidite kolike su to velike razlike, da li vam nešto znači, pretpostavljam da znate, to što je ugledni antropolog, Slovenac, Niko Županić i istoričar, Čeh, Konstantin Jiriček (Konstantin Jiriczek), 1913. godine, izneli su na Univerzitetu u Beču podatak da je sa Kosova 1876. godine do 1912. godine proterano 150.000 Srba?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisam upoznata sa tim konkretnim radom, ali mislim da je sve statistike u odnosu na Kosovo vrlo teško utvrditi i to je tačno i za XX vek. Popisi stanovništva se u tom području smatraju prilično nepouzdanim. To je područje koje vrlo često nema upravu koja funkcioniše i mislim da je, stoga, vrlo teško iznositi precizne izjave o broju izbeglica u bilo kom vremenskom periodu. Ali ne osporavam činjenicu da je u to doba bio veliki broj Slovena koji su pobeгли pred situacijom koja se pogoršavala i usled nasilja koje je nad njima činjeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja upravo govorim o periodu od 1876. godine do 1912. godine kada je protrano 150.000 Srba i da je to izneto u Beču od Jiričeka i Županića. A da li znate da je veliki broj izveštaja koje su slali stranci tih godina sa Kosova govorio o velikom teroru Albanaca nad Srbima, na primer, "Mančester gardijan" (Manchester Guardian) je 1. septembra 1883. godine pisao da je na Kosovu prisutno svakodnevno ubijanje hrišćana od strane Albanaca, doslovno vam citiram iz "Mančester gardijana": "na

Kosovu prisutno svakodnevno ubijanje hrišćana od Albanaca.” A ugledni engleski arheolog Artur Evans (Arthur Evans) je 16. septembra 1885. godine u istom listu pisao, posle posete Kosovu, da tamo vlada tiranija muhamedanskih terorista. To piše Artur Evans 1885. godine.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisu mi poznati ti konkretni izvori, ali u mom izveštaju kažem ono što i vi manje-više kažete, da je slovensko stanovništvo bilo izloženo nasilju u tom vremenskom periodu i da se to tada i pogoršalo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, ta tiranija vlada i sada pošto je pod okriljem UN (United Nations) izbačeno 250.000 Srba sa Kosova ...

SUDIJA MEJ: Ne, sad govorimo o prošlosti. Idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Mej. A da li su vam poznati podaci britanske diplomatske građe, dakle, govorimo o britanskim dokumentima, objavljenim u Londonu (London) 1904. godine o albanskom teroru nad Srbima. Na primer, britanski ambasador u Beogradu, ser Džon Bonam (Sir George Bonham) je 7. maja 1901. godine pisao ministru spoljnih poslova da je 40 srpskih porodica usled posledica albanskog terora pobeglo u Srbiju, pa onda konzul Jang (Young) 9. septembra 1901. godine, takođe, piše ministru, da je Stara Srbija, citiram njega: “Stara Srbija”, to jest Kosmet, “još uvek nemirna oblast zbog bezakonja osvete i rasne mržnje Albanaca, a progoni Srba se nastavljaju.” Decembra 1901. godine javio je da je još 200 porodica pobeglo u Srbiju zbog albanskog terora. Imali ste prilike da vidite te podatke, možda, jer se radi o britanskoj diplomatskoj građi?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisam videla te izvore, ali mislim da su potpuno konzistentni sa onim što navodim u svom izveštaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate da je vlada Kraljevine Srbije objavila diplomatsku građu o albanskim zločinima na Kosovu od 1898. do 1899. godine za potrebe međunarodne konferencije u Hagu (The Hague), 1899. godine? Da li ste taj dokumenat konsultovali?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nisam. Svakako vam je jasno da se ovo područje u izveštaju pokriva sa svega dve rečenice i suštinski se ne tiče XIX veka, prema tome, nisam ni jedan od tih izvora konsultovala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, na strani 8 govorite, ja vas citiram, "ovakav sled događaja nije obećavao ništa dobro u položaju Albanaca u novoj državi što je sasvim izdvojeno od njihovog neprirodnog položaja kao neslovena u državi Južnih Slovena." U čemu vi vidite neprirodan položaj Albanaca u toj državi, koja nije bila u potpunosti država Južnih Slovena jer, na primer, nije obuhvatala Bugare koji su, inače, Južni Sloveni?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ako dozvolite, pročitala bih rečenicu na engleskom jer ponekad je značenje nešto drugačije. Ne žalim se na prevod, ali, svakako, ne mogu da branim tekst na srpskom jer to nisu reči koje sam odabrala. U engleskom tekstu kažem: "sled događaja nije išao na ruku Albancima, čiji je položaj kao neslovena bio anomalan u državi Južnih Slovena". To imate pri dnu strane 5. Reč "anomalno" meni nema istu konotaciju kao i "neprirodno". Jugoslavija je stvorena kao država Južnih Slavena i to odražava njeno prvobitno ime Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Jasno je da je ideja o državi postojala daleko pre nego što je ime uzeto 1929. godine. To je južnoslovenska ideja i zbog toga ja koristim reč "anomalno" kada govorim o Albancima, da bih pokazala kako su oni, na neki način, bili u izuzetnom položaju sobzirom da nisu Sloveni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate da je nova država koju pominjete, znači 1918. godine, preuzela međunarodne obaveze kojima je bio garantovan pravni status nacionalnih manjina, pa i Albanaca?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to je bio uobičajeni obrazac u istočnoj Evropi između dva svetska rata. Garantovanje prava manjina su preuzete kao pravna obaveza novih država, država naslednica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali ne samo retorički i nominalno, kao pravne obaveze. Da li znate da je naporima države Srba, Hrvata i Slovenaca, upravo, koja je donela i zakone vezane za to u oblastima naseljenim Albancima na Kosovu posle 1920. godine, otvoreno 1400 škola, podignuto 486 školskih zgrada, zaposleno preko 2.000 učitelja, dakle, sve to u skladu sa tim obavezama i na jeziku manjina. Da li ste imali te podatke?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne bih sada mogla da govorim o tome koliko je bilo škola odnosno nastavnika. Shvatam da je država uložila napore kako bi onde poslala Muslimane nastavnike iz Bosne da drže nastavu na srpskom i da je glavni oblik školovanja za albansko stanovništvo bio na tuskom jeziku. Ako dobro shvatam ono šta želite da kažete u vezi sa položajem Albanaca između dva rata, mislim da je najvažnije kad posmatramo stav

jugoslovenske vlade prema albanskoj manjini to što su ulagani napori da se promeni demografski sastav tog područja time što se podsticala kolonizacija tog područja srpskim i crnogorskim kolonistima i tako što se tražio sporazum sa Vladom Turske u vezi transfera stanovništva, drugim rečima, da se veliki broj Albanaca iz Jugoslavije pošalje u Tursku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja vam onda neću dalje citirati koliko je bilo učenika, evo, na primer, 14.415 đaka nesrpskog stanovništva 1924. godine i 1925. godine, a inače od 1931. do 1934. godine otvoreno, pored ovoga što sam citirao, 451 muslimansko veroispovedna škola gde je radilo 50 muftija i 500 imama i 73 privatne medrese u kojima su se školovali Albanci. Znete te podatke?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne znam te podatke, ali oni se poklapaju s onim što sam rekla o tome kako su se koristili nastavnici Muslimani i verske škole na turskom jeziku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, onda ću da napustim tu temu da bih ubrzao. Vi kažete da je većina Srba malo znala o drugim južnoslovenskim narodima i u tom smislu je bila nepripremljena za život u multinacionalnoj Jugoslaviji. A objasnite mi na osnovu čega to tvrdite? Da li su Slovenci i Hrvati u isto vreme znali nešto više o Srbima?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Pokušavam da pronađem relevantan pasus

SUDIJA MEJ: Na kojoj se to strani nalazi?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na devetoj. "Velika većina je relativno malo znala" ... Da li su Slovenci i Hrvati u isto vreme znali nešto više o Srbima?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne. U stvari ja to kažem u izveštaju. Ne mogu sada da pronađem taj deo, ali, ako se dobro sećam, da su Srbi kao i drugi narodi koji su sada se našli u Jugoslaviji znali jako malo o drugom narodu i moja implikacija je bila ta.

SUDIJA KVON: Strana 6, prvi pasus, zadnja rečenica.

SVEDOK BADING: Hvala. Ja tu kažem: "Velika većina Srba, kao što je bio slučaj i s drugim narodima koji će se naći u Jugoslaviji, je znala relativno malo

o drugim južnoslavenskim narodima i, na taj način, bila nepripremljena za život u multinacionalnoj Jugoslaviji.”

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li su Sicilijanci za vreme stvaranja Italije bili pripremljeni za šaroliki etnički prostor Apenina (Apennines) ili Bavarci za pruski koncept ujedinjenja Nemačke (Germany)?

SUDIJA MEJ: Ne znam što bismo s time, kako nam to može pomoći, ovde govorimo o konkretnim pitanjima. Idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi pominjete “Nišku deklaraciju” Nikole Pašića 1914. godine i izjavu regenta Aleksandra 1916. godine i to, opet, u kontekstu velikosrpske ideje. Molim vas, objasnite precizno šta je to velikosrpsko u njihovim tekstovima? Da li je to što zagovaraju jaku Srbiju, radi stvaranja jake Jugoslavije?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ono što sam konkretno htela da kažem u vezi s tim tekstovima je da oni ne povlače razliku između ideje o velikoj Srbiji i ideje o Jugoslaviji. U “Niškoj deklaraciji” napori srpske države se tumače kao nastavak onoga što je srpska država i pre činila u smislu ujedinjenja svih Srba. U izjavi princa Alesandra “da mi treba da učinimo Srbiju toliko jakom da ona može da objedini sve Srbe i sve Jugoslavene, kako bismo imali jaku Jugoslaviju”, meni se čini da je u njegovom razmišljanju velika Srbija sinonim za Jugoslaviju. Naglasila bih, takođe, a to je u fusnoti, moj izvor za taj citat je knjiga koja nosi naslov “Velika Srbija” i koja je objavljena dvadesetih godina u Beogradu i koju je napisao bosanski Srbin iz Mostara, istoričar Čurović. Tu sam knjigu iskoristila kao primer ne samo zato što ona sadrži taj konkretni citat, već i zato što je objavljena i to u dva navrata u Beogradu dvadesetih godina, jednom pod naslovom “Velika Srbija”, a drugi put pod naslovom “Ujedinjenje”. Govori se o događajima iz 1918. godine i oni se opisuje kao vrhunac procesa koji je trajao tokom XIX veka, tokom procesa okupljanja Srba u jednu državu. Prema tome, jugoslavenska država se ne smatra nečim fundamentalno novim. Ja ne tvrdim da Srbi, uopšteno govoreći nisu pravili razliku između Velike Srbije i Jugoslavije. Ako posmatramo poglede nekih profesora sa beogradskog Univerziteta koji su bili za stvaranje Jugoslavije, oni su zamišljali federalnu državu. Dakle, vrlo su jasno shvatali razliku. Moja teza je da je dominantna politička struja u to vreme bila takva da se nije povlačila jasna razlika između Velike Srbije i Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, priroda ovog unakrsnog ispitivanja je takva da svedokinja mora da daje opširne odgovore i ja zato zaista tražim da još jednom preispitate svoju odluku da mi ograničite vreme ovako kako ste ograničili.

SUDIJA MEJ: Ne, mi ćemo to da razmotrimo, ali, govoreći samo u svoje ime, mogu da vam kažem da ste vi potrošili veći deo vaša tri sata prepirući se sa svedokom o nečemu što se meni čini irelevantnim ili od male relevantnosti za ono čime se mi ovde bavimo. Vi ste sami odlučili da tako iskoristite vreme. Sada izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Mej, ja ne očekujem od vas da vi naučite srpsku istoriju u toku jedne sednice ovde, ali očekujem da obratite pažnju na veoma relevantne činjenice koje se, na primer, tiču notorne istine da Srbija nije okupirala Kosovo nego da je vekovima Kosovo bilo deo Srbije i niz drugih stvari koje vi smatrate važnim. A pošto se ovde inače uglavnom i bavite prekrajanjem istorije ja smatram to, takođe, veoma važnim. Gospođo Bading, pošto kažete, pomenuli ste “Nišku deklaraciju”, u “Niškoj deklaraciji” upravo piše da treba Prvi svetski rat da se završi ujedinjenjem srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda u jedinstvenu jugoslovensku državu. Prema tome, ne možete to nazvati “velikosrpskom”, već upravo u toj “Niškoj deklaraciji” donetoj 1914 godine govori se o ujedinjenju srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda, je li tako ili ne? Samo mi recite “da” ili “ne” da ne bismo gubili vreme, molim vas.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja mislim da je to dobro rečeno. U “Niškoj deklaraciji” je, po meni, rečeno da je ideja o srpskoj državi korišćena kao sinonim sa uključivanje jugoslovenskih naroda. Slažem se da se to razlikuje od onoga što sam malopre citirala iz izjave princa Aleksandra.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ne mogu da gubim vreme da to do kraja razjasnimo, ali mi samo recite zašto niste spomenuli “Krfsku deklaraciju” iz 1917. godine i stav slovenačkih i hrvatskih političara okupljenih oko “Jugoslovenskog odbora” da zajedno sa Srbijom stvore zajedničku jugoslovensku državu kako bi izbegli sudbinu poraženih naroda posle sloma Centralnih sila jer su se njihovi narodi borili na strani Austrije i Nemačke, a protiv Britanije (Britain), Francuske, Rusije i Srbije, koje su bile na istoj strani. Zašto ste preskočili “Krfsku deklaraciju”?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pa, zato što nisam pisala istoriju onoga što je dovelo do ujedinjenja u Jugoslaviju posle Prvog svetskog rata. Očigledno je da je "Krfaska deklaracija" veoma važna za to pitanje, ali da sam trebala da obradim ceo period, onda je trebalo da obradim ceo period pre stvaranja jugoslovenske države na što je moguće koncizniji način.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Konciznost je tu onda objašnjenje. Da li vi kažete, na kraju desete strane da je stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca rešeno srpsko pitanje jer su svi Srbi bili u jednoj državi. Zar isti princip nije važio i za Hrvate i za Slovence koji su, takođe, rešili svoje nacionalno pitanje jer su i oni svi se našli ujedinjeni u jednoj državi? Je li tako ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja nisam analizirala to pitanje, ali to nije tačno zato što je veliki deo jadranske obale i Istra je i dalje pripadao Italiji, dok je dosta Slovenaca ostalo u Italiji i u Austriji, takođe. Prema tome, ja se ne bih složila sa tim da je stvaranje jugoslovenske države označavalo obuhvatanje svih tih naroda u jednoj državi, u prvoj jugoslovenskoj državi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ostalo je i Srba van te države i u Mađarskoj i u Rumuniji, to dobro znate i tako dalje. Ali sad ću preskočiti, na žalost, zbog ovih ograničenja koja zaista smatram nasiljem. Na jednoj strani navodite da je na teritoriji Jugoslavije tokom Drugog svetskog rata poginulo oko milion ljudi. Podatak vam, gospođo Bading, nije tačan. Zvanična brojka, objavljena posle rata iznosi 1.706.000 poginulih. Da li znate to?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Tačno je da je to bila zvanična cifra koja je bila izneta posle Drugog svetskog rata kada su tražene reparacija od Nemačke, ali nedavno su naučnici zaključili da je ta cifra uključivala i demografske gubitke. Znači to nije obuhvatalo samo ljude koji su ubijeni tokom rata već i ljude koji nisu bili rođeni, usled rata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dakle, to dovodite u pitanje. Na strani 15 govorite da je ustaška ekstremna emigracija bila marginalna grupa u hrvatskom narodu i politici. Ako je to tačno kako je moguće da je tako marginalna grupa četiri godine upravljala Nezavisnom državom Hrvatskom i uspela da organizuje i sprovede kampanju genocida nad Srbima koji su, po vašem priznanju, činili trećinu stanovništva Hrvatske i da su ubili preko 700.000 Srba, a vi priznajete brojku od stotinu hiljada?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pre nego što se osvrnem na jedno šire pitanje, imam pitanje koje se tiče prevoda koji smo sada čuli. Ovde se kaže da "vi priznajete brojku od stotinama hiljada", a čini mi se da ste vi rekli samo "stotinu". Prema tome, interesuje me šta ste vi, u stvari, rekli. Ja to nisam nazvala "stotinu hiljada."

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kako ste vi nazvali?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja sam rekla "stotine hiljada", a mislim da sam u fusnoti navela cifru od, otprilike, 300.000. Mi možemo dalje da diskutujemo o preciznijim ciframa. Ukoliko mi dozvolite, sad bih se osvrnula na ovo šire pitanje kako je ova relativno marginalna grupa mogla to da izvede.

SUDIJA MEJ: Izvolite.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Oni ne bi bili u stanju to da urade da ih Nemci nisu podržali i doveli na vlast. Oni su uspeali da vladaju, takozvanom, Nezavisnom državom Hrvatskom koja je bila podeljena između Nemačke i Italije i čak i uz njihovu ogromnu pomoć, oni nisu uspeali da održe potpunu kontrolu nad velikim brojem teritorija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, zašto ste prećutali metode genocida ustaške vladavine nad Srbima i njihovo fizičko istrebljenje? Izuzetno je o tome argumentovano pisao, upravo Hrvat, Viktor Novak, akademik, inače, u ovom svom delu "*Magnum Crimen*", u kome je posebno istakao negativnu ulogu katoličke crkve čiji su sveštenici podsticali i sami učestvovali u zločinima genocida nad Srbima u NDH. Je li to sporno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Čini mi se da ste ovde postavili dva pitanja. Prvo je zašto ja nisam govorila ništa o metodama ustaškog genocida? Ja sam na nekoliko mesta rekla da su ustaše počinile genocid i to je nesporno, ali u kontekstu svog izveštaja nisam imala razlog da dublje ulazim u metode koje su oni koristili. A sada što se tiče uloge katoličke crkve. Mislim da je nesporno da je bilo sveštenika koji su učestvovali u progonu, ubijanjima i u prisilnom pokrštavanju mnogih Srba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Čitali ste možda knjigu Džona Kornvela (John Cornwall) "Hitlerov papa: tajna istorija Pija XII" (Hitler's pope: The Secret History of Pius XII), objavljenu 1998. godine?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, nisam čitala tu knjigu. Ja nisam pisala izveštaj o ulozi Vatikana (Vatican).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, biće ko će napisati i taj izveštaj. A recite mi, molim vas, pošto se maločas, po mom mišljenju, veoma minimizirali broj ubijenih Srba u Hrvatskoj u tom genocidu, samo objasnite ...

SUDIJA MEJ: Ne, to nije pravedan opis njenog odgovora. Predite na drugo pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da, na primer, evo, ja neću da vam čitam enciklopedije i tako dalje, leksikone i ostalo, evo, na primer u enciklopediji holokausta u Jadvašem (Yad Vashem), izdatoj u Jerusalimu (Jerusalem), navodi se cifra o Jasenovcu od 600.000 ubijenih. Znači, samo u Jasenovcu. To je enciklopedija holokausta u muzeju Jadvašem u Jerusalimu. Je l' vi tu cifru dovodite u pitanje?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja ne mislim da je 600.000 ljudi umrlo u Jasenovcu i ne mislim, da, govoreći o tome na takav način, minimalizujem zlo koje se tamo dogodilo. Već sam rekla da ono šta je ustaški režim radio protiv Srba je genocid. Nisam upotrebila ni jednu drugu reč, baš zato što je ta reč prikladna da to opiše. Što se tiče tačnih cifara ja sam se oslanjala na gledišta dva istoričara ili demografa. Jedan je bio najsveopštije prihvaćen osamdesetih godina i njegov rad je potpuno konzistentan za demografske i druge gubitke. Niko ne zna tačno koliko je Srba umrlo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Možemo samo da damo približan broj onih koji su umrli, ali niko ne može da kaže koliko ih je umrlo u Jasenovcu, koliko ih je ubijeno po selima, po crkvama, koliko ih je bačeno u jame i tako dalje. Ja ne mislim da ovaj spor oko cifara osporava na ikakav način ono što su uradile ustaše i ono koliko je ljudi umrlo u Jasenovcu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim da osporava ako se cifra minimizira, bez obzira što je svakako genocid i cifra o kojoj vi govorite. A recite mi molim vas, vi na strani 16 kažete da je tokom Drugog svetskog rata sa Kosmeta iseljeno desetine hiljada Srba. A imamo istraživanja da je iz italijanske okupacione zone na Kosmetu iseljeno preko 40.000 Srba, a od nemačkih vlasti u Prištini (Prishtine) je tražena dozvola za iseljenje još 30.000. 70.000 Srba, to piše Dimitrije Bogdanović, "Knjiga o Kosovu",

Beograd 1975. godine, a s druge strane Pavle Dželetović u knjizi "Balistički pokret 1939-1952" iznosi podatak o 93.330 iseljenih Srba i Crnogoraca. Ima mišljenja i o preko 200.000 iseljenih. Da li to imate u vidu ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da, govoreći o ovim ciframa, moramo da shvatimo da ovde imamo nepotpune izvore. Mislim da procena nemačkog režima u Beogradu, koja je data 1944. godine o tome da je, otprilike, 40.000 Srba i Crnogoraca bilo proterano sa Kosova, je, najverovatnije, tačna cifra zato što su Nemci generalno vodili ovu vrstu evidencije. Njih je veoma brinuo haos koji se stvarao tokom njihove okupacije Srbije i pristizanja velikog broja izbeglica, kako iz ustaške države, tako i sa Kosova, koje se nalazilo pod kontrolom Italijana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, gospodine Mej, je li' vi nećete da mi produžite vreme?

SUDIJA MEJ: Ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li osporavate činjenicu koju je potvrdila u knjizi o Kosovu i Metohiji grupa autora da je preko 10.000 ubijenih Srba, pored ovih 70.000 do 93.000, čak negde i do 200.000 kako se tvrdi, ubijeno od strane ovih albanskih balista. Da li i to osporavate?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja bih rekla da je cifra od, otprilike, 10.000 ubijenih najverovatnije tačna. Ponovo moram da kažem da je vrlo teško procenjivati cifre uzimajući u obzir podatke koji nam stoje na raspolaganju. Ja kažem da sam se uglavnom oslanjala na radove Žerajića i Kočovića kad se radi o ratnim gubicima. U većini delova bivše Jugoslavije oni su dobijali vrlo slične cifre o gubicima, a imaju različite cifre za Kosovo delimično zbog toga što su podaci o popisu stanovništva u tom području prilično nepouzdana. Prema tome, ja ne bih bila spremna da se ovde vežem za neke konkretne cifre, ali, otprilike 10.000 ubijenih mi zvuči razumno, sad da li su svi bili ubijeni od strane balista, to je teško reći.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja očigledno moram da požurim, ali i tako žureći neću stići da vas pitam. Vi na strani 48 kažete da su prema jugoslovenstvu bili naročito podozrivi Srbi. Na osnovu čega to tvrdite ako ste na prethodnim stranicama govorili da su se Srbi u Jugoslaviji skoro u potpunosti ujedinili? Moje pitanje glasi, zar Jugoslavija nije bila ostvarenje srpskog sna da svi Srbi žive u jednoj državi?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Gde sam ja rekla da su Srbi bili naročito podozrivi u odnosu na jugoslovenstvo. Sad gledam stranu 48. Ne mogu da zamislim da sam ja tako nešto rekla, a ne mogu ni da nađem to u svom izveštaju.

TUŽILAC NAJS: Ukoliko optuženi koristi BHS verziju i kaže nam na kojoj je to strani, možda bismo mi to mogli da pronademo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ja sam i rekao na četrdeset osmoj, ali, da idemo dalje, ja nemam više vremena, ako niste to rekli. Na strani 56 i 57 govorite o filozofu Mihajlu Đuriću. Tvrdite da je njegov govor o nepravičnosti unutrašnjih granica izazvao tragediju početkom devedesetih godina. Koji ste to naučni metod koristili da bi dokazali da je taj njegov govor izazvao tragediju? Da li znate da je ubrzo posle toga, Mihajilo Đurić postao profesor univerziteta u Beču i član Evropske akademije nauka (European Academy of Science)?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Kada govorim o tom govoru Mihaila Đurića, ja ništa nisam rekla o toj izjavi iz 1990. godine, prema tome, ne znam na šta mislite, možete li da mi citirate moje reči?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne mogu. Nemam vremena. Na strani 88 kažete da je Slobodan Milošević drastično redukovao autonomiju pokrajina, pa objasnite u čemu se ogledala ta redukcija autonomije, ali, molim vas, vrlo kratko jer imam još nekoliko važnih pitanja da vam postavim.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Najkraće rečeno, ono na šta sam ja mislila su bili ustavni amandmani koji su bili usvojeni u proleće 1989. godine, a čija je svrha bila da se uklone garancije koje su se nalazile u Ustavu iz 1974 godine, a to je da se ustav republike ne može menjati bez saglasnosti skupštine pokrajina. A novi srpski ustav je bio donet u septembru 1990. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali je sve to bilo unutar Srbije i to nije povredilo prava ni jedne druge republike u Jugoslaviji, to je valjda vama jasno.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Pa, ja se ne bih složila sa tim da to nije povredilo prava drugih republika u Jugoslaviji zato što, uzevši u obzir da su pokrajine bile konstitutivni element federacije i pošto se to nije promenilo kada su se amandmanima ove pokrajine stavljene u podređeni položaj

u odnosu na Srbiju, došlo je do značajnih promena na saveznom nivou, naročito u tome što su predstavnici Kosova i Vojvodine u Predsedništvu sada bili pod srpskom kontrolom. Prema tome, Srbija je, zapravo, imala tri glasa u saveznom Predsedništvu, a ostale republike su imale samo po jedan.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, tražili ste još vremena. Daćemo vam još dopunskih 10 minuta. Do 12.25. Znači, imate još dopunskih 10 minuta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Mej. Na strani 87 govorite da nije samo srpski nacionalizam odgovoran za kolaps Jugoslavije već i slovenački, hrvatski, ali srpski snosi najveću krivicu. Gospođo Bading, vi selekcijom istorijskih činjenica i jednostranim zaključcima kroz čitav izveštaj provlačite tezu da su Srbi krivi za sve.

SUDIJA MEJ: Ne. Gospodine Miloševiću, ne možete da vršite unakrsno ispitivanje na taj način. Da vidimo, vi se pozivate na stranu 87 što, pretpostavljam, znači strana 57. Morate da nam kažete na koji se pasus pozivate, šta je iskrivljeno u tom pasusu i recite nam konkretno. Nemojte da iznosite takve uopštenje tvrdnje. To nije fer prema svedoku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ja zaista nemam vremena da vam sad tražim po samim ovim knjigama. Da li vi smatrate da su Srbi krivi zato što su tražili jednaka prava u Jugoslaviji sa ostalima? Jesu li tražili oni više nego jednaka prava sa ostalima?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja mislim da su tražeći izmenu statusa pokrajina, Srbi tu iznosili veliki broj opravdanih pritužbi, ali mislim da nije bilo moguće da se to izvede na ovaj način, a da se ne promeni odnos snaga na saveznom nivou. Ako gledamo hipotetički, ukoliko bi posle ponovnog inkorporisanja pokrajina u Srbiju, da je srpsko rukovodstvo tada reklo, "sada pokrajine ne predstavljaju više konstitutivni deo federacije i više nemaju svoje prestavnike u saveznom Predsedništvu", onda to ne bi na isti način promenilo odnos snaga na saveznom nivou. Ali način na koji je to bilo sprovedeno, mislim da to nije dovelo do toga da Srbi jednostavno postanu jednaki u Jugoslaviji već je povećalo strahovanja kod drugih da će Srbija imati konačnu kontrolu u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo se desilo ono što vi kažete pa je onda promenama u Ustavu Jugoslavije izbačeno da su pokrajine

konstitutivni elementi federacije i Srbija je bila samo jedna ravnopravna republika. A to vam je valjda poznato? To je bio proces, nije moglo istog dana.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Jeste li vi to meni postavili pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, da. Je li vam poznato to?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Meni jeste poznato da su promene dovele do toga da pokrajine više nisu bile konstitutivni deo federacije. Ono što ja kažem je, da bi se postigla konzistentnost u tom pristupu, jednostavnom nije bilo smisla da predstavnici pokrajine i dalje ostanu u saveznm telima gde su, zapravo, oni davali još dva glasa Srbiji. Oni su imali ulogu novih predstavnika Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Postali su po inerciji samo do promena koje su odmah predlagane u Ustavu Jugoslavije. Dakle, to je proces i toga ste, pretpostavljam, svesni. Imam jako malo vremena, molim vas, na strani 89, početak trećeg pasusa citirate deo programa Socijalističke partije Srbije o odnosima prema Srbima van Srbije, pa moje pitanje glasi, da li znate da su programske osnove Socijalističke partije Srbije, bar kad je o tome reč, pisane na temelju "Stokholmske deklaracije" (Stockholm Declaration) socijalističke internacionale 1989. godine, a da je deo programa koji citirate preuzet iz nemačke SDP koja 1988. godine u svom programu iznela gotovo istovetan stav. Samo mi recite "da" ili "ne"?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Ne, ne znam to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. E sada, vi ste juče citirali zapisnik sa skupa koji je održan u vili "Dalmacija". Ja ne mogu sad tačno da se setim, mislim da je to bio prvi skup predsednika republika koji su raspravljali o budućnosti Jugoslavije, a održano je više takvih skupova i u Sloveniji i u Sarajevu i ovamo i onamo i tako dalje, kasnije. Sećate se toga?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Da, to je bio sastanak u martu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo ga moj citat gde se ja zalažem za Jugoslaviju, naravno. "Jugoslavija kao državna zajednica ravnopravnih naroda u međunarodno priznatim granicama postoji i bilo kakva promena njenog državnog uređenja moguća je jedino na osnovu slobodno izražene volje svakog njenog naroda ponaosob, na referendumu s obzirom na pravo svakog naroda na samoopredeljenje uključujući i pravo na otepljenje. U

slučaju korišćenja ovog prava neophodno je prethodno regulisati pitanje međusobnih granca uz uvažavanje nacionalnih, istorijskih i kulturnih interesa svakog jugoslovenskog naroda." Dakle, svakog. Ovo je prilaz koji govori o ravnopravnosti, a onda malo niže kažem: "To nije pitanje perfekcije. Ne postoji nigde perfektna granica, ali primenom te konfederalne formule ne postoji narod koji bi bio više podeljen nego što bi to bio slučaj sa srpskim narodom". I tako dalje. Dakle, kasnije se govori ...

SUDIJA MEJ: Da li se sećate ovog dela, doktorko Bading?

SVEDOK BADING: Da.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Imam u vidu ... Ja sam dobio, maločas, "Politiku" od 29. marta, mislim novine. Gospođa Bading zna te novine. "U Splitu su završeni razgovori na jugoslovenskom vrhu", to su prvi ovi razgovori, "učiniti sve da se nađe izlaz iz krize" i onda kaže, "predsednici republika saglasili su se da rešenje državno političke krize Jugoslavije treba postići na temelju poštovanja građanskih i nacionalnih prava na demokratski način, dogovorima. Jugoslaviju kao državnu zajednicu ravnopravnih naroda u međunarodno priznatim granicama, njeno državno uređenje moguće je menjati samo na osnovu prava naroda na samoopredeljenje" i tako dalje. Dakle, ovo je početak tih razgovora. Da li se sećate da je, ne znam da li je to bio treći ili četvrti, opet, samit, šest predsednika republika, ali on je bio u Sarajevu gde su Izetbegović i Gligorov izneli svoju platformu i gde su oni dali jedan, kako bih rekao, kompromisni predlog, kako da Jugoslavija može da opstane kao država. Sećate se toga?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Sećam se, ali, moram da kažem, da sam imala pristup transkriptima samo sa prvog sastanka, a sve ono što je odabrano na sledećim sastancima je iz štampe, što je bilo mnogo uopštenije nego što je neko zaista rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E pa meni je žao, ali na tom sastanku gde su zajedno nastupili dva predsednika republika, Izetbegović i Gligorov i čak je prezentiran taj plan, "Plan Izetbegović-Gligorov", srpsko rukovodstvo, odnosno ja, koji sam ga predstavljao, prihvatilo je taj prilaz Izetbegović-Gligorov, iako je on bio jedan veliki kompromis i velika žrtva za nas, ali

upravo u cilju mirnog rešenja. Je l' vam to poznato? To je opšte poznata stvar.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da je 1991. godine bilo nekih događaja koji su se odvijali javno, a neki su se odvijali i tajno tako da, što se tiče tog perioda, ja sam mnogo više upoznata sa onima koji su se odvijali javno. Stoga mi je teško da stavim ove događaje u kontekst i da vam kažem kakvu težinu treba pridati tim predlozima koji su bili prihvaćeni u to vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ali, gospođo Bading, vi na jednoj strani uzimate samo jedan zapisnik koji nije bio javan, nego je bio kao i zapisnik svih ovih drugih sastanaka. Ono što je javno dato, ja sam vam pročitao iz novina, a to je da je dogovor da se reši na miran, demokratski način, poštujući pravo naroda na samoopredeljenje, uvažavajući njihovu ravnopravnost i tako dalje. Ali da rešenje još nije nađeno, to je ono što je javno. Prema tome i za ove druge sastanke bi se morali, takođe, pogledati ovi zapisnici i ustanoviti kakav je bio stav koje republike u vezi sa očuvanjem Jugoslavije. A ja vam kažem, odnosno postavljam vam pitanje je l' vama poznato da je ta platforma Izetbegović–Gligorov, koja je ponuđena na tom samitu u Sarajevu kao kompromisan predlog, bila s moje strane, odnosno, sa strane srpskog rukovodstva prihvaćena. Je l' vam to poznato ili nije?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, ja se ne sećam tog konkretnog sastanka i šta je tamo rečeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja onda neću dalje da vas o tome pitam. Vi kažete na strani 75 da je Kosmet pretrpeo ograničenu modernizaciju i urbanizaciju. Da li je vama poznato da je od sredine šesdesetih godina XX veka iz "Fonda za razvoj nedovoljno razvijenih", za ekonomski razvoj Kosova, odnosno Kosova i Metohije izdvajano svakog dana prosečno 1.300.000 dolara?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne bih mogla da govorim o ciframa, ali, u svakom slučaju, doprinosi iz fonda za manje razvijene, koji su se izdvajali za Kosovo su bili jako značajni od sredine šesdesetih do sredine osamdesetih godina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Valjda i dalje. Vaš sunarodnik ambasador Kristofer Hil (Christopher Hill) meni je govorio, pošto je on jedno vreme bio šef misije u Albaniji, "kad iz Albanije uđem na Kosovo, imam utisak da sam ušao u Diznilend (Disneyland)". A da li ste vi svesni razlike u razvijenosti

između Kosova, koje se smatralo u Jugoslaviji nerazvijenim područjem i zbog toga dobijalo ove dotacije i Albanije u kojoj su, eto, bez ikakvog srpskog terora Albanci sami gradili svoju ekonomiju, svoju državu, svoju, svoj, kako bih rekao, svoje blagostanje, bila ogromna?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ja mislim da je to apsolutno tačno, ali zavisi i od konteksta u koji se to stavlja jer, svakako relativna pozicija Kosova u Jugoslaviji se pogoršala posle rata zato što je njihov *per capita* prihod možda bio samo četvrtinu onoga u Sloveniji, ali ne bih nikako osporavala da je jugoslovenska država činila veliki napor da se razvije Kosovo.

SUDIJA MEJ: Imate pravo na još dva pitanja, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li je vama jasno da je kontinuitet brige o razvoju Kosova bio sve do okupacije Kosova, koja je sad izvršena pod okriljem Ujedinjenih nacija?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne bih mogla da govorim o devedesetim godinama. Ja svakako imam određenih saznanja o tome, ali ne stručnih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodo Bading, ja ne mogu da stignem da vas pitam još nekoliko stvari, ali samo još jedno pitanje. Vi u doktorskoj tezi, na više mesta, kao razlog zbog koga Srbi nikako nisu mogli pristati na konfederalizaciju i potonji raspad Jugoslavije duž postojećih granica, navodite geografsku rasutost Srba u više federalnih jedinica. Pretpostavljam da to nije sporno iako nemate pred sobom svoju disertaciju. Dakle, nisu mogli pristati na konfederalizaciju i potonji raspad zbog postojećih granica, zbog rasutosti Srba, najveće rasutosti od svih drugih jugoslovenskih naroda u više federalnih jedinica je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: U svojoj disertaciji govorim često o činjenici da su Srbi bili najrazasutiji narod u Jugoslaviji i da je to, svakako, odredilo njihova politička stajališta prema decentralizaciji Srbije, ali ja nikada nisam rekla da Srbi nisu mogli da prihvate tu konfederalnu soluciju.

SUDIJA MEJ: U redu, hvala. Sad ćemo da napravimo pauzu od 20 minuta. Kad se vratimo sa pauze, moćićete da ispitujete, gospodine Tapuševiću.

(pauza)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej?

SUDIJA MEJ: Da?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Prekinuli ste me u sredini poslednjeg pitanja na koje ste mi dali pravo.

SUDIJA MEJ: Mislim da nisam, ali ako želite ponovo da postavite to pitanje, izvolite. Još samo, dakle, jedno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A to je ovo pitanje koje sam polovinu postavio da ste u doktorskoj tezi rekli kako Srbi nisu mogli pristati na konfederalizaciju i raspad Jugoslavije duž postojećih granica zbog njihove rasutosti izvan tih granica. A u stručnom izveštaju prebacujete Srbima što su razmišljali samo o nacionalnom jadinstvu, a previđali zajedničko istorijsko iskustvo prekodrinskih Srba sa drugim narodima na određenoj teritoriji. Je l' to vi onda zaključujete da je iskustvo Srba sa Hrvatima, to istorijsko, na toj teritoriji uključujući i ovaj doživljeni genocid o kome smo govorili, jača i prisnija veza ili veći motiv za to nego zajedništvo sa Srbima. I da li smatrate da postoji i jedan lider koji ima pravo da donese odluku da napravi dikontinuitet bez narodnog referenduma? A i taj Izetbegović, koga ste pomenuli, održao je referendum bez Srba i izazvao rat.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ko prvo, što se tiče moje disertacije, kao što sam već navela, ja ne tvrdim da Srbi nisu mogli da prihvate konfederalizaciju. Šire gledano, što se tiče nacionalnih referenduma, juče sam rekla da jednostavno to ne vidim realističnim predlogom zbog velikog broja nacionalno izmešanih područja, uglavnom urbanih. Prema tome, ne znam šta bi u tom kontekstu značio nacionalni referendum. Naravno, ljudi imaju nacionalne interese, ne žele da se njihova prava ugrožavaju na bilo koji način. Žele pravo da koriste svoj jezik, ali ljudi ne žive u nacijama. Oni žive u stanovima, u kućama, sa pripadnicima drugih nacija.

SUDIJA MEJ: Da, u redu. Gospodine Tapušковиću, izvolite.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Zahvaljujem, časne sudije. Doktorko Bading, ja ću se isključivo baviti stavovima iz vašeg izveštaja samo ono što ste vi utvrđivali i ničim drugim. Možda ću vam neke podatke, notorne, predočiti samo u kontekstu vaših stavova i ništa drugo i baviću se isključivo vremenom između 1918. i 1945. godine i dalje, jer je to vreme koje nije samo istorija za ljude koji su živeli na tim prostorima devedesetih

godina, vrlo velikim obzirom na ljudski vek od, prosečni ljudski vek od 80 godina, vrlo veliki broj ljudi je još uvek živo koji su doživeli i Prvi i Drugi svetski rat. Je l' to tačno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, svakako.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I počeo bih od paragrafa 4B vašeg izveštaja koji se bavi periodom od 1918. do 1945. godine, kako bi pružili neka objašnjenja članovima Pretresnog veća gde se govori o kontinuitetu i kontrastima. 4B.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Naslov "Partizani i četnici". A ne. Ne, opustite. Da, vidim. Kontinuiteti i kontrasti.

SUDIJA MEJ: Paragraf 4B.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da ne biste vi to čitali, ovaj pasus, prvi pasus ja bih vam pročitao i pitao bih vas da li je to jedan vaš generalni stav. "Činioci koji su odredili odnos Srba prema socijalističkoj jugoslovenskoj državi u sebi sadrži kako značajne elemente kontinuiteta sa prvom Jugoslavijom tako i značajne razlike. U strukturnom smislu moglo bi se reći da je srpska pozicija ostala nepromenjena. Jugoslovenska država nastavila je da postoji u okviru sličnih granica, a Srbi su i dalje bili najveća nacionalna grupa. Pored toga, Srbi su mogli smatrati da su svojim učešćem u partizanskom pokretu odigrali vodeću ulogu u stvaranju druge Jugoslavije, kao i one prve. Ti činioci pružaju osnovu za kontinuiranu privrženost jugoslovenskoj državi kao državi u kojoj su svi Srbi ujedinjeni kao i za poseban osećaj da je Srbija čuvar te države." Je li tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to predstavlja moje stajalište.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: E sad me interesuje i u vezi toga bih vam postavio nekoliko pitanja. Da li je ta privrženost Srba, ja, na žalost, moram da se bavim time iako se možda ovde ... Časne sudije to procenjuju na drugi način, ali mislim da ta pitanja treba da otvorim. Da li je to, ta privrženost Srba ovakvom jednom opredeljenju, pre svega potreba da se, na neki način, za duži vremenski period garantuje njihov fizički integritet?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Nisam sigurna da u potpunosti razumem.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Predočiću vam. Molim vas, da vam dam dva podatka. Vama je poznato da je prva Jugoslavija nastala nakon što je od ukupnog radnog i ratno sposobnog muškog stanovništva u Srbiji stradalo 65%, je l' to tačno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A da li, vi ste u vašem nalazu na jednom mestu rekli i utvrdili da je u Drugom svetskom ratu poginulo milion ljudi, je l' tako? Po vašem stanovištu.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I dali ste svoj stav da je od tih milion ljudi nešto više od 500.000 Srba poginulo, je l' tako? To isto se nalazi u vašem izveštaju.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, otprilike pola miliona.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Pa, je li potreba Srba da žive u toj državi upravo da ne dođe više do takvih situacija tragičnih u kojima bi se tako ginulo?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da se to dogodilo u Prvom svetskom ratu u okviru tog istorijskog konteksta. Smrti u Drugom svetskom ratu su različite zbog toga što su veliki broj njih rezultat fašističke prirode režima Nezavisne države Hrvatske i drugih faktora u drugim područjima. Mislim da treba napomenuti da te brojke u odnosu na Drugi svetski rat ne uključuju samo Srbe koje su ubili pripadnici drugih naroda, već, isto tako, Srbe koji su poginuli od ruke drugih Srba i to u borbama između četnika i partizana, na primer.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Slažem se s vama. I to ću pitati, ali me interesuje to što sam započeo jer vi ste na pitanja gospodina Najsa govorili o tome i ima to u vašem izveštaju da su na tim prostorima uvek bili sukobljeni interesi velikih sila, je l' tako? Čak ste napisali ovde "rivalstvo između velikih sila", to ste napisali u svom izveštaju "koje su želele da prošire svoj uticaj na ovo područje."

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to sam napisala.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: E, sad me samo interesuje, ako možete da objasnite sudijama, da li je išta moglo da se dogodi voljom bilo

kog naroda sa prostora Jugoslavije, bivše Jugoslavije i one Jugoslavije i onih naroda koji su živeli na kraju Habzburške monarhije bez volje velikih sila, da li su, da li su ikakvu odluku mogli da donesu o ujedinjenju, spajanju, pravljenju novih država, da nije bilo aminovanja od strane velikih sila?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Što se tiče perioda Drugog svetskog rata mislim da nije bilo moguće da se te stvari dogode nezavisno od želja velikih sila.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. To je prva stvar. Sve ovo ima vezu jedno s drugim, ali vi ste, potom, takođe, baš u toj glavi 4B, u sledećem pasusu govorili o periodu nakon 1945. godine i rekli ste: "nakon 1945. godine partizani su tvrdili da su stvaranjem federalne države oni rešili nacionalne probleme u Jugoslaviji". Je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to sam izjavila.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: "U prvim godinama nakon rata jugoslovenski federalizam uglavnom je služio za propagandne svrhe. Jugoslovenska država prvo je sledila sovjetski model koji je formalno bio federalni, ali efikasno centralizovan pod kontrolom partije", je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, tako je. Napisala sam to.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A ja bih vas pitao ne samo pod kontrolom partije nego i vojske i, naročito, pod autoritetom druga Tita, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Svakako unutrašnje partijsko rukovodstvo, pogotovo Tito.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I sad vidite, dalje kažete, "partizani su u svojim govorima jasno naznačavali razliku između njihovog 'bratstva i jedinstva', koje počiva na nacionalnoj jednakosti izraženoj kroz federalni sistem i lažnog, silom nametnutog jedinstva, koje je postojalo u državi iz međunaratnog perioda", je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to sam napisala.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Potom, "Sam Tito se mnogo puta vraćao na ovu temu tokom prvih godina posle rata i kasnije, pa je govorio u govorima svojim, 'Versajski proces (Versailles Peace Treaty),' govorio je,

'doveo je do jedne veštačke tvorevine, Jugoslavije koja je postojala samo na papiru, ali ne i u srcima građana,'" je l' tako? Imate govor njegov, taj?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, taj sam govor uključila.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Sad, dalje. "Takvo deprimirajuće stanje posejalo je mržnju među jugoslovenskim narodima i prouzrokovalo katastrofu koja se desila 1941. godine", to su opet Titove reči je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Tačno, ja parafraziram. Nije reč o citatu.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I, sad na kraju, ovo najbitnije. Opet njegove reči koje možda, isto tako, parafrazirate, koje glase ovako. "Pravo jugoslovensko jedinstvo ostvareno je tek 1945. godine. Formalno smo se podelili stvaranjem federalnih jedinica da bismo se bolje ujedinili u stvarnosti," je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Moje pitanje, znači on je ovde javno rekao i glasno kazao da federalne jedinice postoje samo formalno-pravno, a da, u stvari, postoji jedinstvo na principu bratstva i jedinstva.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da to jeste ispravniji prikaz Titovih gledišta, međutim, on je govorio, inače, o granicama. Na primer, na kongresu, kad je uspostavljena srpska partija, kada kaže da granice nisu toliko važne jer mi stvaramo granice država koje će sutra da ratuju.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Upravo to. I to je tako bilo sve do njegove 82. godine života jer kad je napunio 82 godine života, je l' tako, došlo je do onih promena vezanih za Ustav, naročito za onaj Ustav iz 1974. godine.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Što se tiče tačne godine, moram da kažem da neke od glavnih promena koje uvode decentralizaciju se vezuju za amandmane na ustav iz 1971. godine.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Slažem se. Ali, pogledajte. Sad u tački 4D, odnosno u paragrafu 4D, gde govorite o decentralizaciji i buđenju nacionalne svesti. To je veliko poglavlje, ja ne mogu tu da se bavim, nemam vremena, ali vi tu govorite, na primer, da dolazi do decentralizacije jugoslovenske partije i države, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislite li na onaj pasus koji počinje kako je Jugoslavija postajala decentralizovana ili mislite na neki drugi paragraf?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Baš na taj, paragraf 4D.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Oprostite, nisam okrenula dobru stranicu. Da, vidim sad taj pasus.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I sad vi tu govorite, upravo, o tom procesu koji je započeo 1968. ili 1971. godine, svejedno, gde dolazi do procesa decentralizacije jugoslovenske partije i države, je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I na jednom mestu ovde kažete: "ustavnim amandmanima od 1968. do 1971. godine vitalno je izmenjen položaj autonomnih pokrajina Srbije. Zahvaljujući ovim amandmanima Kosovo i Vojvodina dobili su veću nezavisnost od Srbije kao i veća ovlašćenja u procesu odlučivanja na saveznom nivou," je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Pa ste onda nastavili i na jednom mestu opet kazali "na osnovu tih amandmana republike su dobile prvenstveni suverenitet i sva preostala ovlašćenja," je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Teško mi je da pronadem taj pasus. Možda biste mogli da mi kažete na kojoj se strani to nalazi. Ili da ga nekako opišete.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Strana 22, obzirom da ja imam ovu verziju na BHS, ali sad to nije važno. Konačno, da li je ovo tačno? "Amandmanima je došlo do toga da se većina saveznih odluka u vezi s ekonomskim pitanjima donosi konsensusom republika i pokrajina. I time je, zapravo, uvedeno pravo veta republika i pokrajina što je predstavljalo najradikalniju meru." Je l' to tačno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to je tačno.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I, sad završavate to poglavlje, da "svi ti faktori kao i oni faktori koji su vezani za određene privradne i ekonomske reforme i promene, stvorili su klimu koja je omogućila da dođe do neviđene pojave nacionalne samosvesti," je l' tako? "Tih godina Hrvati su se

okupili u pokretu koji je uzdrmao same političke temelje Jugoslavije i daleko bio najznačajniji nacionalni pokret koji je poznat kao 'Hrvatsko proleće', Slovenci su tvrdili da je njihova republika privilegovana u odnosu na saveznu Vladu, Makedonci su konačno stvorili pogodnost posebnog pravoslavnog naroda sa vlastitom autokefalnom crkvom, muslimani slovenskog porekla zvanično su dobili u Bosni i Hercegovini status naroda, Albanci u srpskoj pokrajini izjasnili se protiv Srba i Srbije." To je vaš stav. Je l' to tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Jedino moram da primetim da čitate iz nešto drugačijeg prevoda, ali, uopšteno govoreći, to je tako.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: To je najnovija verzija koju smo dobili, zadnja verzija koja je prerađena u odnosu na onu prvu i ja se sad ne bih zadržavao vezano za Albance koji su, takođe, ovde navedeni da su se izjasnili tako kako su se izjasnili i onda završavate to poglavlje da su u novembru 1968. godine među studentima u Prištini izbile demonstracije i onda navodite da je taj period od 1961. do 1971. godine bio karakterističan po tome da su se iseljavali Sloveni iz pokrajine i to drastično. To ste naveli u svom nalazu. Period 1961-1971. godine.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Mislim da nisam govorila o ...

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: To je zadnja rečenica u tom poglavlju.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: U mom prevodu stoji "iseljavanje Slovena" ...

SUDIJA MEJ: Oprostite, ali vas molim da govorite engleski.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, izvinite. Ja imam drugačiji prevod. "Emigracija i iseljavanje Slovena iz pokrajine" ... Ali, dozvolite, da pronađem na engleskom kako bih bila sigurna da mislimo na istu stvar. Da, ja kažem "iseljavanje Slovena iz pokrajine dovelo je do opadanja ukupnog broja srpskih i crnogorskih stanovnika u deceniji između popisa iz 1961. i 1971. godine.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: E, sad, da vas, prvo moram da vam postavim pitanje da li su ti pokreti na nacionalnoj osnovi baš započeli s ovim amandmanima ili, na primer, kad su u pitanju Hrvati i Albanci, to je bilo prisutno kroz sve te decenije?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Iseljavanje se, čini se, ubrzalo nakon 1966. godine, ali tačno. Prisutno je tokom šesdesetih godina.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: U redu. I pogledajte sada naredno poglavlje 4E, "Reakcije u Srbiji, dileme decentralizacije." Tako počinje?

SVEDOK BADING - ODGOVOR: Da, imam taj pasus.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Prvi pasus. I sad, mislim da je to za Pretresno veće dosta važno. Mislim da će to biti od nekog značaja kad se bude odlučivalo. Vi ste kazali ovde: "Hrvatski pokret mogao je predstavljati opasnost iz drugih razloga. Kao drugi narod po veličini u Jugoslaviji, Hrvati su mogli da ugroze postojanje države na način na koji Crnogorci i Makedonci to nisu mogli. Štaviše, svaki pokret ka nezavisnosti Hrvatske oživljavao je sećanja na stradanje Srba u fašističkoj Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Centralno mesto Kosova u srpskom nacionalnom mitu značilo je predodžbu srpskog naroda da je albanski pokret bio ubedljivo najdramatičniji od svih." To je vaše utvrđenje.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Sada se moram vratiti na paragraf 3A. Časne sudije, ako mogu još malo vremena da dovršim ovo svoje ispitivanje. Drugi svetski rat u Jugoslaviji, poglavlje "Novi režim Nezavisne Države Hrvatske i na Kosovu."

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Oprostite treba mi vremena. Evo imam. Našla sam.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Ovde kažete, ovde ste utvrdili: nakon Hitlerovog (Adolf Hitler) napada na Jugoslaviju 1941. godine usledio je brzi raspad države. U rasparčavanju koje je usledilo, njene različite teritorije dodeljene su Trećem Rajhu, Albaniji Kosovo, Bugarskoj istočna ... Bugarskoj, Mađarskoj i Italiji je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I onda ovde govorite o toj kampanji genocida, na to se neću vraćati, jer je to već bilo pitano, pa onda dajete procene o žrtvama koje su bile u tom ratu i na kraju kažete "relativno mali broj žrtava u Srbiji," je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, tako je.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A na dvadesetoj strani, evo, gde počinje sad "Partizani i četnici", znači 3B, ovde piše sledeće, to je vaš stav: "kao što je ukazano u prethodnoj raspravi za vreme Drugog svetskog rata Srbi, ne samo da su bili izloženi opštoj surovosti okupacije već su bili i konkretne mete nasilja širokih razmere, kako u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, tako i na Kosovu." Ja vas pitam sledeće, kad govorite o opštoj surovosti okupacije da li ste imali u vidu da je bilo civilnih žrtava i tamo gde su delove Srbije držali Mađari u Vojvodini ili Bugari u istočnoj Srbiji? Jeste li znali za civilne žrtve te vrste?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Više sam upoznata sa žrtvama u području gde postoji mešano mađarsko stanovništvo. Recimo masakr za Novu godinu, koji se desio u Novom Sadu.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Koliko je stradalo?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: To su bili Srbi. Ne znam koliko ih je tom prilikom stradalo.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Moram da vam predočim i to, vi znate da su jedini gradovi koji su bombardovani na području bivše Jugoslavije kad se Hitler odlučio da krene u rat protiv tih prostora, bio Beograd i drugi gradovi po Srbiji. Je li to tačno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Koliko je meni poznato, da. Ne znam da li je on imao priliku da bombarduje neka druga područja, ali bombardovanje Beograda je bila jedna od najvećih operacija u to vreme.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Znae da je jedino u Srbiji za jednog vojnika bilo streljano po sto Srba i to naročito u Kragujevcu i Kraljevu, to znate? Je li to tačno?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to je apsolutno tačno.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Ja bih na tome završavao, znači, to nije bila opšta surovost, nego je bila malo drugačija. Bila je i u Poljskoj (Poland), ali na prostorima Balkana u odnosu na Srbe su preduzimate najradikalnije mere.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Što se tiče nemačke okupacije, da. Generalno govoreći, to je tačno, sem što bih rekla da je način na koji su Nemci postupali prema Poljacima, ukoliko se može reći, bio još brutalniji.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I sad pogledajte, ovde, baš u tom poglavlju gde govorite o tim režimima na području, na prostoru Srbije, pod 3A, ovde kažete u drugom pasusu: "Na Kosovu je za vreme Drugog svetskog rata došlo do još jedne promene njegovog statusa u XX veku sa predvidljivo razornim ishodom," tako ste utvrdili?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I onda se pozivate na fusnotu 40, pa kažete: "Vraćanjem na situaciju od pre 1912. godine i tokom pozamašnog dela Prvog svetskog rata, srpski i crnogorski žitelji tog regiona ponovo su postali građani drugog reda, dok su Albanci zauzeli položaj koji je bio sličan onome koji su uživali za vreme vladavine Turaka", je l' tako?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, dobro ste pročitali.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Je li tačno to da kad god se promenio režim i kad god su druge sile uplele svoje prste u događaje i došlo do promena, da se ovo događalo?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, to je ono što ja podrazumevam kada kažem ciklus promena statusa.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I evo, ja ću uskoro završiti. Sad imamo 5A, glava 5A, sam kraj, gde kažete: "Treći elemenat jugoslovenske krize, demonstracije Albanaca na Kosovu. U proleće 1981. godine, mogao se, na prvi pogled, učiniti kao lokalni problem, čak i trivijalan u poređenju sa dva ostala. Međutim, događaji na Kosovu bili su, zapravo, od ključnog značaja za oblikovanje budućnosti Jugoslavije. Iseljavanje Srba i Crnogoraca sa Kosova postao je glavni nacionalni problem Srbije osamdesetih," i završavate: "Zapravo, ovaj sukob pomogao je da se ubrzaju dugotrajna međurepublička borba oko Ustava iz 1974. godine. Putem ovog mehanizma, Kosovo je postalo katalizator raspada Jugoslavije." Je li to isto i vaš stav?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, jeste.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I zadnje pitanje u vezi toga se nalazi negde na dvadeset i petoj stranici i to je pasus odmah iznad paragrafa 4B gde kaže ovako, opet vaš stav: "Svaki put kad je slabilo jedinstvo Jugoslavije kulturno ili političko, javljala se potreba za kulturnim i političkim jedinstvom svih Srba." Je l' to ono o čemu smo govorili da je uvek bila

prisutna ona opasnost da bi se mogle ponoviti stvari koje su se događale i za vreme Prvog i za vreme Drugog svetskog rata?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Htela bih da nađem taj deo na engleskom jeziku zato što mislim da nisam koristila reč koja je prevedena kao "potreba". Možete li da me potsetite koji je to odeljak?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: To je 4A.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Hvala.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Sam kraj.

TUŽILAC NAJS: Mislim da je to strana 14. Ne, 15.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Hvala. Ono šta sam ja rekla je da tokom trideset godina koje su prethodile raspadu Jugoslavije svako opadanje kulturnog i političkog jedinstva u Jugoslaviji je dovelo do mobilizacije kulturnog ili političkog jedinstva svih Srba. Prema tome, ja mislim, kada sam govorila da je dovelo do mobilizacije, ja sam samo tu htela da opišem šta se događalo. Nisam govorila da je postojala potreba, jer bi to bilo, za mene, iznošenje vrednosnog suda.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: ... koje ste govorili, obzirom na ona sećanja iz Prvog i Drugog svetskog rata?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, taj strah je sigurno postojao.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I, završio bih i to veoma kratko, sa ovim problemom oko "Memoranduma". Vi ste ovde rekli u vezi toga, da je u "Memorandumu" bilo napisano malo šta novo i da je to, uglavnom, sve ono čime su se bavili profesori Pravnog fakulteta još 1971. godine.

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, u tome ima malo toga novog i većina intelektualnih struja koje su prisutne u "Memorandumu" su se pojavile i pre samog "Memoranduma", ali ne znam da li baš tako davno, kao što je 1971. godina.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I, zadnje pitanje, vezano je za platformu SPS gde ste kazali: "U platformi se, takođe, kaže da bi novim Ustavom trebalo da bude omogućeno da unutar Jugoslavije budu formirane autonomne pokrajine." I, dalje, glavni cilj ovog predloga koji se u sličnom

obliku pojavio prilikom debate oko ustavnih amandmana 1971. godine. Znači to je bilo isto ono što je traženo i 1971. godine, insistiralo se na autonomiji Srba u Hrvatskoj, a ne ninakakve teritorijalne pretenzije. Je li tako ili ne?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Što se tiče konkretnih predloga za osnivanje autonomnih pokrajina, da mislim da ste u pravu.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Hvala, hvala.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja imam pitanje koje se sastoji iz dva dela. Doktorko Bading, kad vam je optuženi postavio pitanje, doduše bio je korigovan, ali, ipak, on je postavio pitanje i rekao da ste vi, zapravo, izneli jednu tvrdnju da su Srbi uvek bili krivi za sve. Da li ste vi to zaista stavili u vaš izveštaj?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Ne, ja sam izričito, u raznim delovima rekla da, bez obzira na sve ono što sam rekla o srpskom nacionalizmu nisam nigde, ni u jednom trenutku rekla da je srpski nacionalizam jedini kriv za raspad Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I drugi deo tog pitanja. Na strani 60 engleske verzije, vi kažete, otprilike u sredini strane, "da ovaj izveštaj nema nameru da implicira da su vođe Srbije," dakle, ne samo Srbi nego vođe Srbije "ti koji nose isključivu odgovornost za raspad Jugoslavije. Nezavisno od srpskih postupaka, snage koje su podržavale nezavisnost su postojale kako u Sloveniji tako i Hrvatskoj, ali Miloševićeva politika i njegova retorika, naročito onda kada su postale aktivne u kontekstu postkomunističkog izbornog takmičenja su potpomogle ovim snagama da sa marginalnih postanu dominantne." Je li to vaše mišljenje i dalje?

SVEDOK BADING – ODGOVOR: Da, svakako.

TUŽILAC NAJS: Nemamo više pitanja za doktorku Bading.

OPTOŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, samo jedan zahtev. Da se ova doktorska teza gospođe Bading uvede kao dokazni premet.

SUDIJA MEJ: Kad je dobijemo, onda ćemo da razmotrimo kako da postupimo, ali imaćemo to na umu i osvrnućemo se na to sutra kada fizički budemo u posedu te disertacije. Doktorko Bading, ovim se završava vaše svedočenje. Hvala što ste došli na Tribunal da svedočite. Sada možete da idete.

SVEDOK BADING: Hvala.

TUŽILAC NAJS: Možemo li u ponedjeljak da se pozabavimo ovom doktorskom disertacijom jer ja sutra neću biti prisutan?

SUDIJA MEJ: U redu.

TUŽILAC NAJS: Gospođa Bauer (Bauer) će ispitivati sledećeg svedoka. Jedino administrativno pitanje koje je preostalo je da spisak svedoka koji sam ranije predložio, kompletan spisak svedoka, redigovana verzija, verovatno neće biti gotova do ponedeljka. Osim tog pitanja, sumnjam da ćemo imati neka administrativna pitanja sledeće nedelje. Možda bismo sada mogli da izdvojimo pet minuta da bismo videli gde se nalazimo u ovom trenutku u odnosu na poslednji deo izvođenja dokaza Tužilaštva.

SUDIJA MEJ: Dobro, onda sutra. Ali videćemo kada ćemo to da rešimo. Sutra ću pokušati da rešim neka od pitanja vezana za Pravilo 92bis. Onda, možemo da pozovemo sledećeg svedoka. Ispitivaće ga gospođa Bauer.

TUŽILAC BAUER: Časni sude, Tužilaštvo poziva svedoka Stanka Erstića i u skladu sa sudskim nalogom od 11. aprila 2003. godine, delovi koji se odnose na paragrafe 11 i 15 njegove izjave, će dati *viva voce*.

SUDIJA MEJ: Neka svedok pročita svečanu izjavu.

SVEDOK ERSTIĆ: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, cjelu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA MEJ: Izvolite, sedite. Izvolite, gospođu Bauer.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Gospodine, da li možete da nam kažete vaše ime i prezime? Gospodine, da li me čujete?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Čujem, čujem.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Kažite nam vaše ime i prezime, da bi to ušlo u zapisnik.

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Stanko Erstić.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Hvala. Gospodine Erstiću da li ste 19. juna vi vašu izjavu pregledali u prisustvu predstavnika Suda i da li ste potvrdili tačnost vaše pismene izjave?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC BAUER: Časni Sude, molim vas da se ova izjava uvrsti u dokazni materijal.

sekretar: To će biti dokazni predmet Tužilaštva 510, časni Sude.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Počeću sa sažetkom izjave. Ovaj svedok je zidar koji živi u selu Medveđa, a koje je pre rata bilo mešovito selo od, otprilike, 70 domaćinstava. Nalazi se u opštini Obrovac, na granici sa opštinom Benkovac. Sela oko Medveđe su, uglavnom, bila naseljena Srbima. Odnosi između nacionalnih grupa su bili dobri pre rata, ali posle referendum za nezavisnost u Hrvatskoj 1990. godine, stav lokalnih Srba je postao antagonističan prema Hrvatima. Oni su se okupljali u jednom baru gde su dolazili i pripadnici Martićeve policije i često su se čuli da pevaju nacionalističke pesme. Isto tako je bio natpis na vratima tog bara gde je pisalo da se piće ne služi Hrvatima i psima. Svedok se seća toga da su neke pesme imali tekst kao "Miloševiću šalji nam salate, biće mesa klačemo Hrvate". Hrvatsko stanovništvo je bilo uplašeno, ali je tolerisalo ovakvu vrstu ponašanja zato što su lokalni Srbi uglavnom bili naoružani. Svedok je u jednom trenutku primetio prisustvo martićevaca u Medveđi, u mesecima pre rata. Martićevci su na sebi imali zelene kamuflažne uniforme koje su na sebi imale oznaku "Milicija SAO Krajine", napisanu ćirilicom. Usled barikada koje su bile podignute, Hrvatima je bilo otežano kretanje. Na tim punktovima su Hrvati maltretirani, a na nekima od njih su čak i hapsili Hrvate. 2. novembra 1991. godine svedok je uhapšen bez ikakvog očiglednog razloga od strane dva pripadnika Martićeve grupe, koji su bili lokalni Srbi. Prvo je doveden u prostorije martićevaca u Kistanjama. Odatle je odveden u policijsku stanicu u Obrovac koja je, takođe, bila u rukama Martićeve policije. Sledećeg dana policija ga

je ispitivala o kretanjima Hrvata, o postojanju oružja i o tome ko je u selu Medveđa imao kod sebe radio-predajnik. Bez obzira što je svedok poricao da je išta znao o tome, dva pripadnika Martičeve policije su ga odveli u staru bolnicu u Kninu, koja je korišćena kao zatvor. Tamo su svedoka držali zajedno sa 120 drugih zatvorenika. Svi su bili nesrbi iz hrvatskih ili mešanih sela u Krajini. Većinom su bili civili, a bilo je i, otprilike, 20 pripadnika hrvatske vojske. Pripadnici Martičeve milicije su bili i stražari i stanari. Neke od zatvorenika su izvodili iz ćelija, premlačivali ih, šutirali i psovali. Svedok smatra sebe srećnim zato što je imao samo dva slomljena rebra i jedno napuknuto rebro. Zatvorenike su mučili sražari govoreći im da hrvatski narod treba uništiti, da sve Hrvate treba pobiti, da Split i Zadar gore i Šibenik, takođe. U delu bolnice koji se koristio kao spavaonica, su se nalazili ljudi kapetana Dragana i pripadnici rezervnih snaga JNA. Vojnici kapetana Dragana su se razlikovali od ostalih. To su bili Srbi iz Bosne ili iz Srbije. To je moglo da se zaključi na osnovu njihovog govora. Njihove uniforme se razlikovala od uniforme Martičeve milicije. Tokom svog zatvorenništva svedok je jednom video i Milana Martića kako se zatvorom šeta u uniformi. Gospodine Erstiću, da li ste u to vreme poznavali gospodina Martića?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Kako ste saznali da je ta osoba koju ste videli bio gospodin Martić?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: To su nam rekli ovi iz, čuvari što su nas čuvali, kako bi' vam rekao.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Da li ste u bilo kom trenutku videli nekog višeg oficira, dok ste se nalazili u zatvoru u Kninu?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Gospodina Mladića.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Da li ste poznavali gospodina Mladića od ranije?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Kako ste saznali ko je to bio?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Rekli su mi ovi stražari kad sam ribao hodnik, da je to Mladić.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Šta je gospodin Mladić radio?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Išao je preko kruga, u krugu zatvora on i pratioci od kapetana Dragana. Vojska.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Da li ste ga ponovo videli drugom prilikom?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Je, kad je bila razmena, kad smo bili razmenjeni između Žitnića i Pakova Sela.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: A kad ste bili razmenjeni?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Žitnić, Pakovo Selo, to je između, kako bih rekao.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Ne, ja sam vas pitala kada ste razmenjeni, a ne gde?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: 2. 11. 1991. godine.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Ko vas je doveo na to mesto razmene?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Dovala nas je specijalna policija JNA.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Kako ste znali da je to bila specijalna policija JNA?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Rekli su nam ovi stražari "idete na razmenu i specijalna policija će vam biti pratnja" i vidili smo na njima da su vojska JNA.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Kad kažete "videli smo", na šta tačno mislite?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Imali su onu zelenu vojnu unuformu baš od JNA, imali su pancirne košulje na sebi. To je.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Koliko je zatvorenika iz kninskog zatvora razmenjeno tog dana?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Tu negde, oko stotinjak.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: I bili su zamenjeni za koliko srpskih zatvorenika?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Pa, tu, cirka, 60.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: A šta je Mladić radio kada ste ga videli na toj razmeni?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Pa, sjedio je tamo. Bio je, ovaj, Međunarodni crveni križ (ICRC, International Committee of the Red Cross) i ovi iz Splita, kad je bio taj razgovor, onda su gledali po spisku je li točno sve s obe strane i to.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Da li ste videli gospodina Mladića ponovo, negde drugo, posle te razmene?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: Jedino na televiziji.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Sada ću da nastavim da čitam sažetak. Svedok se vratio u porodičnu kuću u Medveđu posle operacije "Oluja" 1995. godine. Kad se vratio u selo, ustanovio je da je njegova porodična kuća i otprilike još deset drugih kuća, spaljeno. Isto tako su dve crkve u selu bile oštećene eksplozivom. Svedok je pogledao oznake koje su bile priložene uz njegovu izjavu po Pravilu 92bis. On je video ove oznake tokom svog boravka u bolnici u Kninu. Izvinjavam se, on ih je pregledao tokom regulisanja 92bis procedure, a i video ih je dok se nalazio u bolnici u Kninu. Tri oznake su već ranije bile uvrštene u dokazni materijal kao dokazni predmet 349, tabulatori 11, 12 i 13 i sada su samo u svrhu informisanja dodate uz ovu izjavu. Preostale tri oznake koje još nisu uvedene u dokazni materijal, se nalaze pod tabulatorom 2 dokaznog predmeta 510 i tabulatora 3 i 4 tog dokaznog predmeta. Ovim završavamo naše glavno ispitivanje.

SUDIJA MEJ: Gospođo Bauer, moramo nešto da razjasnimo. Ovde imamo datum 2 novembar 1991. godine, kao datum razmene i hapšenja. Tako je rečeno u iskazu. Možete li to da nam objasnite?

TUŽILAC BAUER – PITANJE: Gospodine Erstiću kad su vas uhapsili martićevci u vašem selu?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: 1991. godine, 2. 11, 2. 10.

TUŽILAC BAUER – PITANJE: A kad ste bili razmenjeni?

SVEDOK ERSTIĆ – ODGOVOR: 2. 11. 1991. godine, mjesec dana nakon.

TUŽILAC BAUER: Hvala. Mislim da se ovim sve objašnjava.

SUDIJA MEJ: Da, samo da rešim jedno pitanje sa predstavnikom Sekretarijata (Registar). Gospođo Bauer, pitanje koje je pokrenula zastupnica Sekretarijata

se tiče ovih oznaka. Trenutno imamo jednu fasciklu sa raznim oznakama. Mislim da je to dokazni predmet 349? Mislim da bi bilo najbolje da sve oznake budu u jednom dokaznom predmetu. Preporučujem da stupite u kontakt sa Sekretarijatom da bismo videli da li možemo to sve da stavimo u jedan dokazni predmet.

TUŽILAC BAUER: Svakako.

SUDIJA MEJ: Hvala vam. Mislim da je sad vreme da prekinemo sa radom. Gospodine Erstiću, moramo da vas zamolimo da se vratite sutra prepodne, da završite s vašim svedočenjem. Molim vas da tokom ove pauze ne razgovarate ni sa kim sve dok ne završite sa svedočenjem, a to uključuje i zastupnike tima Tužilaštva. Molim vas da se vratite sutra u 9.00. Hvala. Sada prekidamo s radom.

Fond za humanitarno pravo